

**នីតិវិធីដើម្បី
សិទ្ធិមនុស្សក្នុង
តំបន់អាស៊ាន៖
ការសិក្សាជាមូលដ្ឋាន
លោក ម៉ាដេស ម៉ូហាន**

I. ដំណើរការរៀបចំឯកសារសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីនីតិវិធី ដោយបង្ហាញបណ្តាញធនធានសិទ្ធិមនុស្ស (HRRC)

ក. សេចក្តីផ្តើម និងវិធីសាស្ត្រស្រាវជ្រាវ

១. “នីតិវិធី” គឺមានតម្លៃជានិមិត្តរូប។ នៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែង នីតិវិធីមានឥទ្ធិពលត្រឹមត្រូវនៃការយល់ដឹងរបស់ប្រជាពលរដ្ឋប៉ុណ្ណោះ។ ឯកសារសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ គឺជាមូលដ្ឋានមួយផ្តល់ជាជំនួយដល់ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានក្នុងការយល់ដឹង ការពិចារណា និងការអនុវត្តនីតិវិធីនៅក្នុងគោលការណ៍អភិបាលកិច្ចល្អ ជាពិសេសពង្រឹងការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស។

២. ការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ គឺជាឯកសារដំបូងដែលពឹងផ្អែកតាមការស្រាវជ្រាវនៃប្រទេសនីមួយៗនៅក្នុងតំបន់ដោយក្រុមអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងក្រុមអ្នកសម្របសម្រួលដ៏មានជំនាញ។ នៅដំណាក់កាលដំបូងនៃការសិក្សាស្រាវជ្រាវ យើងធ្វើការវិភាគទៅលើព័ត៌មានបានមកពីប្រភពទីពីរ ដូចជា ទិន្នន័យរដ្ឋបាលសាលាក្រុមរបស់តុលាការ បទប្បញ្ញត្តិច្បាប់ សេចក្តីថ្លែងការណ៍នានារបស់រដ្ឋាភិបាល និងរបាយការណ៍របស់គតិយជន។ ចំពោះការសិក្សាស្រាវជ្រាវលម្អិត និងស៊ីជម្រៅ អាចនឹងប្រព្រឹត្តទៅនាពេលបន្តបន្ទាប់។

៣. ការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ បានប្រើប្រាស់យន្តការពីរប្រភេទចំពោះការវិភាគ និងការយកសេចក្តីសន្និដ្ឋានរួម។ យន្តការទី១ គឺផ្តោតទៅលើការបកស្រាយទាំងឡាយរបស់ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន អំពីជោគជ័យក្នុងការអនុវត្តគោលការណ៍នីតិវិធី ដោយពិនិត្យមើលលើការកំណត់ និងការអនុវត្ត តួយ៉ាង តើកាលៈទេសៈណាដែលគោលគំនិតនេះត្រូវបានលើកឡើង? តើគោលការណ៍នីតិវិធីត្រូវបានបកស្រាយដោយរបៀបណា? និង តើគោលការណ៍នេះត្រូវបានយកទៅអនុវត្តជាក់ស្តែងដែរឬទេ? នៅក្នុងរបាយការណ៍ប្រចាំប្រទេសនីមួយៗបានពិចារណា ថាតើរដ្ឋនោះជាភាគីនៃលិខិតូបករណ៍សិទ្ធិមនុស្សសំខាន់ៗហើយឬនៅ? ប្រសិនបើដូច្នោះ ថាតើកាតព្វកិច្ចនៃសន្ធិសញ្ញានោះត្រូវបានយកមកអនុវត្ត ឬដាក់បញ្ចូលនៅក្នុងច្បាប់ក្នុងស្រុក និងតុលាការយកទៅអនុវត្តដោយរបៀបណា?

៤. យន្តការផ្សេងទៀតដែលប្រើប្រាស់ក្នុងការវិភាគ គឺផ្អែកលើសូចនាករទូទៅ ដែលបានកំណត់ធាតុផ្សំចាំបាច់ និងខ្លឹមសារសំខាន់នៃគោលការណ៍នីតិវិធី ដូចជា ថាតើមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលបានទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ដែរឬទេ? ថាតើស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិបានការពារសិទ្ធិជាមូលដ្ឋានស្របច្បាប់ និងអនុញ្ញាតឲ្យប្រជាពលរដ្ឋមានសិទ្ធិទទួលបានដំណើរការជំនុំជម្រះក្តីប្រកបដោយយុត្តិធម៌ដែរឬទេ? ធាតុផ្សំចាំបាច់ គឺតម្រូវឲ្យមានច្បាប់ដែលស្ថិតនៅក្នុងដែនវិសាលភាពមានទស្សនៈវិស័យច្បាស់លាស់ក្នុងការអនុវត្តន៍ និងមានមូលដ្ឋានច្បាស់លាស់ចំពោះការបង្កើត។ⁱⁱ

៥. អត្ថបទច្បាប់ គឺមានតម្លៃជាងអក្សរចារិក ដោយសារតែកត្តានេះ ទើបធ្វើឲ្យក្រុមអ្នកស្រាវជ្រាវបានខិតខំស្វែងរកឯកសារជាក់លាក់ ដើម្បីឆ្លុះបញ្ចាំងពីលទ្ធផលសំខាន់ៗនៃច្បាប់ដែលកំពុងអនុវត្ត ដូចជាការពន្លាតដែនសូចនាករ ដែលបានអនុវត្តដោយស្ថាប័នយុត្តិធម៌ និង ថាតើស្ថាប័នតុលាការត្រូវបានផ្តល់នូវគុណតម្លៃ និងបានចាត់វិធានការសមស្របការពារសិទ្ធិរបស់រូបវន្តហើយឬនៅ?

៦. សំខាន់ជាងនេះ ឯកសារសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ មានគោលបំណងបង្ហាញពីស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ននៃការយល់ដឹង អំពីនីតិវិធីក្នុងបរិបទសិទ្ធិមនុស្សនៅអាស៊ាន ដែលពុំមែនជាឯកសារស្រាវជ្រាវលម្អិត អំពីទស្សនៈនៅក្នុងតំបន់ ឬក៏ជាសេចក្តីសង្ខេបដែលបង្ហាញពីលំដាប់ថ្នាក់នៃស្ថានភាពចំពោះការអនុវត្តនីតិវិធីរបស់រដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ាននោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ ឯកសារស្រាវជ្រាវនេះ គឺជាគម្រោងដូចផ្តើមមួយ ៖ ដែលអាចប្រើជាឯកសារយោងសម្រាប់ការស្រាវជ្រាវលម្អិតនាពេលអនាគតពាក់ព័ន្ធនឹងកម្មវិធីនីតិវិធី និងភ្នាក់ងារសិទ្ធិមនុស្សនៅក្នុងតំបន់ ក៏ដូចជា ភាគីពាក់ព័ន្ធនានា ដែលមានបំណងលើកកម្ពស់នីតិវិធី និងការគោរពសិទ្ធិមនុស្សផ្នែកទៅតាមធម្មនុញ្ញអាស៊ាន។

៧. ឯកសារស្រាវជ្រាវនេះ បានផ្តល់ពីទិដ្ឋភាពទូទៅនៃយុទ្ធសាស្ត្រក្នុងការវាស់ស្ទង់ពីការអនុវត្តន៍គោលការណ៍នីតិវិធី - ការអត្ថាធិប្បាយពីគោលការណ៍ស្នូលរបស់នីតិវិធី និងសូចនាករ - របកគំហើញជាបឋមពីរដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ាន - ការពិភាក្សាអំពីបញ្ហាប្រឈម និងមេរៀនដកពិសោធន៍អំពីដំណើរការនេះ - ព្រមទាំងបានផ្តល់ជាអនុសាសន៍ដោយឲ្យមានការស្រាវជ្រាវបន្ថែម ការវិភាគបន្ថែម និងការកសាងពង្រឹងសមត្ថភាពជាបន្តបន្ទាប់។

ខ. ទិដ្ឋភាពរួមនៃនីតិវិធីនៅអាស៊ាន

១. មុននឹងបង្ហាញពីខ្លឹមសារសង្ខេបនៃរបកគំហើញនេះ យើងសូមធ្វើការបង្ហាញពីការយល់ឃើញជារួមនៃពាក្យនីតិវិធី គឺថា “ជាការយល់ដឹងពីធាតុផ្សំមូលដ្ឋាន”។ តាមរយៈការដកពិភាក្សាជាច្រើនពីនិយមន័យនៃពាក្យនេះ បានបង្ហាញថា គួរមានការលើកកម្ពស់ការអនុវត្តន៍និងការពង្រឹងនីតិវិធី។^៥ ជាបន្ទាប់ យើងនឹងពិចារណាពីការចាប់ផ្តើមចេញដំណើររបស់អាស៊ានចំពោះការយល់ឃើញជាទូទៅ ជាមួយនឹងការអនុម័តធម្មនុញ្ញអាស៊ាន និងការវិវត្តន៍ថ្មីរបស់ខ្លួន។

២. រដ្ឋ និងអ្នកបង្កើតគោលនយោបាយច្បាប់ គឺមានគោលបំណងចង់បង្ហាញតែហេតុវិជ្ជមាន អំពីការអភិវឌ្ឍន៍ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច។ ចំពោះកំណើតនៃពាក្យនីតិវិធី គឺមានការគាំទ្រ “តិចតួចណាស់” ដែលដំបូងផ្ដោតតែទៅលើទិដ្ឋភាពចាំបាច់ ឬទិដ្ឋភាពច្បាប់ប៉ុណ្ណោះ ដោយមិនគិតពីសិទ្ធិជាមូលដ្ឋានរបស់ប្រជាពលរដ្ឋទេ។^៦ យោងតាម Joseph Raz៖

“ពាក្យ ‘នីតិវិធី’ គឺមានន័យថា ជាការគ្រប់គ្រងដោយច្បាប់”

៣. ទោះបីយ៉ាងណា ទស្សនៈពិតប្រាកដនៃពាក្យនីតិវិធី គឺអាចបញ្ជាក់ច្បាស់នៅពេលអនុវត្ត។ លោក Gordon Barron បានអះអាងដោយជឿជាក់ថា ដើម្បី “បង្ហាញពីការយកចិត្តទុកដាក់របស់ខ្លួនក្នុងការលើកកម្ពស់ការយល់ដឹងអំពីនីតិវិធី ជាផ្លូវការណ៍ និងតាមបច្ចេកទេស”^៧ ធនាគារពិភពលោកបានទប់ស្កាត់នូវលទ្ធភាពក្នុងការជំរុញឲ្យមានកំណែទម្រង់នីតិវិធីប្រកបដោយចីរភាពនៅក្នុងប្រទេសកំពុងអភិវឌ្ឍ ៖

“តម្រូវការឲ្យមានការយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើស្ថាប័នច្បាប់សេដ្ឋកិច្ច គឺពិតជាមានភាពចាំបាច់ ដើម្បីដាក់កំហិតឲ្យធនាគារពិភពលោកផ្ដោតការយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើប្រព័ន្ធ

ច្បាប់ និងនីតិវដ្ត និងកម្រិតដាក់ច្បាប់ពីលទ្ធភាពរបស់ធនាគារ ដើម្បីជួយ 'កសាង'
នីតិវដ្ត"។^{vii}

៤. នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូង នីតិវដ្ត គឺពុំបានប្រើប្រាស់ឲ្យស្របន័យដើមទេ ឧទាហរណ៍ អំណាច គ្រប់គ្រងរដ្ឋត្រូវបានកំណត់ដោយច្បាប់ជាងការប្រើប្រាស់អំណាចបុគ្គល។^{viii} ផ្ទុយទៅវិញ នីតិវដ្តត្រូវបាន វិវត្តន៍ប្រសើរជាងមុន ការសម្រេចនានាពុំចាំបាច់មានការចូលរួមពីអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ។ នៅឆ្នាំ១៩៩៥ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌នៃប្រទេសសិង្ហបុរី បានថ្លែងថា ទស្សនៈអំពីនីតិវដ្ត គឺ "មិនខុសប្លែកពីការយល់ឃើញ និងការទទួលយករបស់រដ្ឋនាពេលបច្ចុប្បន្ននេះទេ" ម្យ៉ាងទៀត ត្រូវតែស្របនឹង "លក្ខខណ្ឌចាំបាច់" ដែល អនុញ្ញាតឲ្យរដ្ឋាភិបាល "បង្កើត និងដំណើរការកាន់តែជោគជ័យ"។^x នៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ទោះបីជាមានការ ទទួលស្គាល់ជាផ្លូវការណ៍ (នៅក្នុងក្រមស្តីពីសិទ្ធិស្របច្បាប់ និងសិទ្ធិនយោបាយ) ក៏គោលការណ៍ថ្នាក់ជាតិ នៃ ប្រទេសនេះ (Rukunegara) នីតិវដ្តពុំត្រូវបានបកស្រាយក្នុង "ន័យជាក់លាក់ដែលមានការត្រួតពិនិត្យ និងមាន គុណភាពចំពោះការយល់ដឹងជាទូទៅនៅក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់ប្រជាធិបតេយ្យ" ប៉ុន្តែផ្ទុយទៅវិញ ត្រូវបានអះអាង ថា "ពាក្យនេះមិនមានន័យលើសពីវិធាន និងបទបញ្ជា ដែលចេញដោយរដ្ឋាភិបាល ហើយត្រូវតែគោរព តាម"។^x

៥. ជាងនេះទៀត ទស្សនៈដំបូងនៃនីតិវដ្ត គឺមានន័យថា ជាវិធានច្បាប់ដែលធ្វើឲ្យរាល់សកម្មភាព របស់រដ្ឋរៀបរយដុតពីការិះគន់។ នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ពាក្យនីតិវដ្ត ឬ Negara Hukum ត្រូវបានបញ្ចូលទៅ ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ (ដែលមានប្រភពមកពីអឺរ៉ុប)។ មុនពេលមានចលនាប្រជាធិបតេយ្យនៅទសវត្សរ៍ទី៩០ ពាក្យ នេះត្រូវបានសំដៅទៅលើកំណែទម្រង់ (Reformasi) គោលការណ៍នេះត្រូវបានបកស្រាយកាន់តែចង្អៀត ដើម្បីធ្វើឲ្យមានភាពស្របច្បាប់ ឬការពារអំណាចរបស់នីតិប្រតិបត្តិ។^{xi} ឧទាហរណ៍ បទបញ្ជាថ្មីរបស់រដ្ឋា ភិបាល ស្វីហារតូ នៅចុងទសវត្សរ៍ទី៦០ តែងតែអះអាងថា "វិធានច្បាប់" គឺជាច្បាប់បង្កើតឡើងដោយ និង សម្រាប់តែពួកអភិជន ហើយត្រូវបានដាក់ឲ្យអនុវត្តដោយគ្មានសមធម៌។^{xii}

៦. ការទទួលស្គាល់នូវសារៈសំខាន់នៃនីតិវដ្តនៅក្នុងដំណើរការប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព នៅក្នុង ទស្សនៈដំបូង "a thin conception" បាននឹងកំពុងប្រឈមមុខចំពោះការមិនអនុវត្តច្បាប់ ឬការផ្ទុយច្បាប់ ដែល លោក Thom Ringer បានលើកឡើងថា "សមភាពចំពោះមុខច្បាប់ និងការប្រព្រឹត្តស្មើគ្នា បានធ្វើឲ្យនីតិវដ្ត ក្លាយជាឧត្តមគតិដ៏លេចធ្លោនាពេលនេះ"។^{xiii} បន្ទាប់មក ការពន្លាតច្បាប់ គឺកើតចេញពីស្មារតីសីលធម៌ ដែល មិនបានធានាថា គោលដៅនៃការយល់ឃើញដំបូងរបស់ពាក្យនេះ ដូចជាប្រសិទ្ធភាពភាពត្រឹមត្រូវ ឬការ ប្រមើលទុកជាមុននៃច្បាប់នឹងនៅស្ថិតស្ថេរនោះទេ។ ឧទាហរណ៍ ប្រទេសកម្ពុជា ឡាវ និងវៀតណាម បាន អនុម័តនូវទស្សនៈដំបូងនៃពាក្យនីតិវដ្តនៅទសវត្សរ៍ទី៩០ ប៉ុន្តែគណបក្សកាន់អំណាចក្នុងប្រទេសទាំងនេះ គឺ ហាក់មានឋានៈខ្ពស់ជាងច្បាប់ ដូច្នោះការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ គឺពុំមានប្រសិទ្ធភាពទេ។

៧. លោក Ronald Bruce St John បានបង្ហាញគំនិតជាពិសេសមួយថា ៖

“ជាផលវិបាកក្នុងរយៈពេលពីរទសវត្សរ៍ក្រោយឆ្នាំ១៩៧៥រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ឡាវ និង វៀតណាម បានប្រឈមនឹងឧបសគ្គដ៏ធំ ក្នុងការធ្វើឲ្យនីតិវិធីមានប្រសិទ្ធភាព ដោយ សារតែភាពប្រទាំងប្រទិសរវាងការគោរពអំណាច ទំនៀមទម្លាប់ និងក្របខណ្ឌច្បាប់ ដែលអ្នកសេដ្ឋកិច្ច និងអ្នកស្រាវជ្រាវជាន់ខ្ពស់ជាច្រើនបានពិចារណាថា មានសារៈ សំខាន់ចំពោះទីផ្សារសេដ្ឋកិច្ច”។^{xiv}

៨. បញ្ហាប្រឈមទៅនឹងការយល់ឃើញដំបូងនៃនីតិវិធី អ្នកស្រាវជ្រាវជាច្រើនបានលើកឡើងនូវ “ទស្សនៈស៊ីជម្រៅមួយ” ដែលជាការច្របាច់បញ្ចូលគ្នារវាងច្បាប់ទំនៀមទម្លាប់ចំពោះការគោរពសិទ្ធិមនុស្សជា មូលដ្ឋាន និងបទប្បញ្ញត្តិនានា។^{xv}

៩. នៅក្នុងចំណោមប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន ប្រទេសថៃ និងហ្វីលីពីន មានប្រវត្តិយល់ឃើញដូច គ្នាទៅលើនិយមន័យនៃទស្សនៈស៊ីជម្រៅនៃនីតិវិធី ដោយរួមបញ្ចូលគោលគំនិតដូចជាសិទ្ធិមនុស្ស និង អភិបាលកិច្ចល្អ។ ប្រទេសថៃបានកំពុងធ្វើ “បច្ចុប្បន្នភាពច្បាប់ឲ្យស្របទៅនឹងស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចសង្គម និង ការការពារសិទ្ធិបុគ្គលឲ្យស្របទៅនឹងគោលការណ៍នីតិវិធី”។^{xvi} រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៨៧ របស់ប្រទេសហ្វីលីពីន បានចែងពីការការពារស្របច្បាប់ និងសេរីភាព ដែលកើតឡើងតាមរយៈបទពិសោធន៍នៃការអនុវត្តច្បាប់ សង្គ្រាមរបស់ប្រទេសនេះ។ ទោះបីយ៉ាងណា របាយការណ៍សិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់យើងបានបង្ហាញថា ការធានានូវការគោរពសិទ្ធិមនុស្សតាមរយៈនីតិវិធី គឺពុំត្រូវបានយកទៅប្រើក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងឲ្យមាន ប្រសិទ្ធភាពនោះទេ។

១០. ទស្សនៈស៊ីជម្រៅនៃនីតិវិធី ក៏នៅមានចំណុចអវិជ្ជមានក្នុងករណីដែលយកទៅអនុវត្តលើសពី ទ្រឹស្តីដើម។ បើផ្អែកទៅលើទស្សនៈនេះ នីតិវិធី គឺមានគុណសម្បត្តិជាច្រើនចាប់តាំងពីសមភាពសង្គមប្រជា ធិបតេយ្យរហូតដល់សមភាពយែនឌ័រ ពីប្រព័ន្ធបោះឆ្នោតដ៏រឹងមាំរហូតដល់សុខុមាលភាពសង្គម។^{xvii}

១១. ទស្សនៈអរូបីនេះ អាចបណ្តាលឲ្យមានភាពមិនច្បាស់លាស់ មិនដូចដែលបានកំណត់ពិត ប្រាកដនៅក្នុងនីតិវិធី ថាតើនីតិវិធីមានន័យគ្រប់យ៉ាង ដូចដែលបានលើកឡើងដែរឬទេ?^{xviii} តាមការលើក ឡើងរបស់លោក Brian Tamanaha ៖

“នីតិវិធី គឺមិនល្អគ្រប់ករណីដូចដែលប្រជាពលរដ្ឋប្រាថ្នាចង់បានពីរដ្ឋាភិបាលនោះទេ។ ការជម្រុញឲ្យមានការលើកឡើងបែបនេះ គឺជាការបកស្រាយថា នីតិវិធីគឺជានិមិត្តរូប នៃអំណាច ប៉ុន្តែកុំមានសុទ្ធិនិយម”។^{xix}

១២. ជាងនេះទៀត បើសិននីតិវិធីត្រូវបានទុកឲ្យមានន័យទូទៅ ជាយុត្តិធម៌សង្គម ‘ទស្សនៈស៊ីជម្រៅ នៃនីតិវិធី’ អាចនឹងត្រូវបានគេយកទៅបកស្រាយ ដើម្បីជាប្រយោជន៍របស់បុគ្គលដែលខ្លួនយល់ថាត្រឹមត្រូវ។

១៣. ក្នុងន័យនេះ ពាក្យនីតិរដ្ឋ អាចត្រូវអ្នកច្បាប់បរទេស និងម្ចាស់ជំនួយប្រើប្រាស់ជាអាវុធផ្សព ផ្សាយពីទ្រឹស្តីជាតិពន្ធុ និងគោលនយោបាយ ដោយមិនគិតថាតើទ្រឹស្តី ឬគោលនយោបាយនោះឆ្លើយតបនឹង តម្រូវការរបស់សហគមន៍នៅក្នុងប្រទេសកំពុងអភិវឌ្ឍន៍។ ចាប់តាំងពីមានជំនួយពីអង្គការសហប្រជាជាតិនៅ ឆ្នាំ១៩៩២-១៩៩៣ ប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលជំនួយរាប់ពាន់លានដុល្លារ ដើម្បីកំណែទម្រង់ស្ថាប័នយុត្តិធម៌ ប៉ុន្តែជំនួយទាំងនោះមិនសុទ្ធតែទទួលបានលទ្ធផលជាវិជ្ជមាននោះទេ ដោយសារកង្វះការវាយតម្លៃជាក់ស្តែង ទៅលើមូលដ្ឋានក្នុងស្រុក។^{xx} ផ្ទុយទៅវិញ ក្រុមប្រឹក្សាឃុំ-សង្កាត់ ដែលផ្តល់សេវាសម្របសម្រួលជម្លោះផ្ទៃក្នុង នៅថ្នាក់ភូមិ និងថ្នាក់ឃុំត្រូវបានប្រជាជនកម្ពុជាវាយតម្លៃថា “មានភាពងាយស្រួល ចំណាយថវិការតិច និង មានប្រសិទ្ធភាពជាងយន្តការថ្នាក់ជាតិ”។^{xxi}

១៤. ពាក្យនីតិរដ្ឋ ក៏ត្រូវបានប្រើប្រាស់ជាប្រធានរបស់ប្រទេសកំពុងអភិវឌ្ឍន៍ ក្នុងគោលបំណងចង់លុប បំបាត់ ឬមិនឲ្យតម្លៃទៅលើសិទ្ធិបុគ្គល និងដើម្បីឲ្យស្របច្បាប់ចំពោះការគ្រប់គ្រងតាមបែបកុម្មុយនីស្តរបស់ ខ្លួន។ នៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងការណ៍ទីក្រុងបាងកកឆ្នាំ១៩៩៣ ក្រោមអធិបតីភាពនៃប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ម៉ាឡេស៊ី និងសិង្ហបុរី បានចង្អុលបង្ហាញថា “គុណតម្លៃ” របស់អាស៊ាន គឺមិនដូចគ្នាទៅនឹងទស្សនៈរបស់លោកខាងលិច ទេ បើពិនិត្យទៅលើសិទ្ធិបុគ្គល។ លោក Vitit Muntarbhorn បានពន្យល់ថា ការអនុវត្តនីតិរដ្ឋនៅអាស៊ាន គឺត្រឹមតែទស្សនៈច្របូកច្របល់របស់ប្រទេសលោកខាងលិចប៉ុណ្ណោះ។

“ទោះបីជា ពាក្យនីតិរដ្ឋមានវត្តមាននៅត្រឹមកម្រិតការគិតពិចារណារបស់បញ្ញាវន្ត ក៏ ពាក្យនេះហាក់ដូចជាមិនទាន់មានន័យច្បាស់លាស់ មានន័យថា នៅពេលពាក្យនេះ ត្រូវបានយកទៅប្រើប្រាស់ គឺតែងសន្មតថាមានយល់ដឹងពីន័យជាក់លាក់របស់វា ប៉ុន្តែ ជាក់ស្តែងអត្ថន័យនៃពាក្យនេះ ពុំត្រូវបានយល់ច្បាស់នោះទេ ឬបានពន្យល់ដោយស៊ី ជម្រៅទៅដល់ប្រជាពលរដ្ឋ។ ពាក្យនីតិរដ្ឋក្នុងភាសាថៃ គឺ “Luck Nititham” ដែលត្រូវ បានគេយល់ថា ជាវិធានផ្នែកច្បាប់ ដែលមានភាពយុត្តិធម៌ និងស្អាតស្អំ ប៉ុន្តែជាក់ស្តែង ពាក្យនេះមិនងាយស្រួលក្នុងការកំណត់ន័យច្បាស់លាស់នោះទេ។ ដូច្នោះ នៅតែ មានភាពភ័ន្តច្រឡំថា នីតិរដ្ឋ គឺជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់របស់សង្គម ប៉ុន្តែតថភាពជាក់ស្តែង គេនៅតែមិនទាន់អាចយល់ដឹងស៊ីជម្រៅអំពីពាក្យនេះ។ ភាពមិនយល់ដឹងស៊ីជម្រៅនៃ ពាក្យនេះ គឺបណ្តាលមកពីគម្លាតរវាងការយល់ដឹងរបស់សមញ្ញជន និងទស្សនៈច្បាប់ ដូចសុភាសិតថា ‘ការគ្រប់គ្រងបែបរឿងនិទាន’។”^{xxii}

១៥. ជាការពិត យើងមិនជំទាស់ថាមិនគួរឲ្យមានបទដ្ឋានអន្តរជាតិចំពោះទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋ ឬមិនគួរឲ្យរដ្ឋា ភិបាលកំណត់កម្រិតនៃការយកទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋទៅប្រើប្រាស់ទៅតាមស្ថានភាពវប្បធម៌សង្គមនោះទេ។ ក្នុងន័យ នេះ គឺថា ការដែលយកទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋទៅប្រើប្រាស់ ដើម្បីរកចំណេញនយោបាយ គឺពិតជាមិនមានប្រយោជន៍ មិនថាអ្នកនយោបាយនោះអះអាងថា ដើម្បីពង្រឹងការអភិវឌ្ឍន៍នៅអាស៊ាន ឬនៅប្រទេសលោកខាងលិច។

១៦. ជាចុងបញ្ចប់ គឺថា នៅក្នុងទស្សនៈស៊ីជម្រៅចំពោះទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋ ពិតជាមានហានិភ័យក្នុងការ ដែលព្យាយាមដាក់បន្ទុកច្បាប់ឲ្យទទួលខុសត្រូវទៅលើសង្គម និងធ្វើឲ្យសង្គមមានយុត្តិធម៌។ ការដាក់បន្ទុក

បែបនេះ អាចជាការផ្តល់អំណាចយ៉ាងខ្លាំងដល់ចៅក្រមក្នុងការកំណត់ការចង់បានរបស់សង្គម ព្រោះថា ចៅក្រមពុំកើតចេញពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងឡើយ។ លោក Jeremy Waldron ដែលជាអ្នកស្រាវជ្រាវជាន់ខ្ពស់បានម្តងទៀតថា ទស្សនៈបែបនេះ អាចខ្ចាស់ទៅនឹងលទ្ធផលប្រជាធិបតេយ្យ ហើយអាចប្រែផ្លាស់ទៅនឹងតួនាទីរបស់នីតិប្បញ្ញត្តិ។^{xxiii}

១៧. ជាសរុប ទាំងទស្សនៈស៊ីជម្រៅ ឬទស្សនៈដំបូង នៃទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋ គឺមិនមានទ្រឹស្តីមួយណាប្រសើរជាងមួយណាទេ។ ទស្សនៈទាំងពីរមានចំណុចខ្លាំង និងចំណុចខ្សោយដូចគ្នា។ ចំពោះឯកសារស្រាវជ្រាវរបស់យើង ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងព័ត៌មាន និងទស្សនៈបច្ចុប្បន្នភាពចំពោះនីតិរដ្ឋនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានស្នើឡើងថា រដ្ឋាភិបាលមិនគួររឹតត្បិតចំពោះនិយមន័យនៃពាក្យនីតិរដ្ឋ ដែលអាចក្លាយជា “សមរម្យប្រយុទ្ធ” ចំពោះបញ្ហានយោបាយ និងសង្គម ហើយក៏មិនគួរមិនទទួលយកទស្សនៈណាមួយនៃនីតិរដ្ឋដែរ។^{xxiv} ដើម្បីបង្កើនតម្លៃនៅអាស៊ាន ទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋមិនគួរមានន័យអរូបីពេក។ ទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋត្រូវតែមានក្របខណ្ឌឯករាជ្យ មានបទដ្ឋានសម្រាប់វាយតម្លៃការអនុវត្ត និងត្រូវបានវិភាគនៅក្នុងបរិបទជាក់ស្តែង ដែលនេះជាគោលបំណងរបស់ឯកសារស្រាវជ្រាវរបស់យើង។

គ- នីតិរដ្ឋនៅអាស៊ាន ៖ ពីទស្សនៈចម្រង់ចម្រាសឈានទៅក្របខណ្ឌទស្សនៈរួម

១. ជាដំបូង ទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋ គឺមិនត្រូវបានយល់ជារួមនោះទេនៅក្នុងប្រទេសអាស៊ាន ប៉ុន្តែទស្សនៈនេះត្រូវបាន “ផ្លាស់ប្តូរ”^{xxv} យ៉ាងឆាប់រហ័ស។ នៅឆ្នាំ២០០៤ ឯកសារស្រាវជ្រាវដ៏សំខាន់មួយ ស្តីពីនីតិរដ្ឋនៅអាស៊ាន អ្នកនិពន្ធបានកំណត់ពីលក្ខណៈប្រទេសនៅអាស៊ានថាជាតំបន់ដែលទ្រឹស្តីនីតិរដ្ឋមាន “លក្ខណៈប្រកួតប្រជែង”។^{xxvi}

២. លើកលែងតែប្រទេសកម្ពុជានីស្តពីរ ប្រទេសវៀតណាម និងឡាវ អ្នកស្រាវជ្រាវបានចាត់ចំណាត់ថ្នាក់អាស៊ានជាពីរប្រភេទ ទី១-ប្រទេសផ្តាច់ការ ឬផ្តាច់ការបែបទន់ភ្លន់ ឬប្រជាធិបតេយ្យមានកម្រិត រួមមានប្រទេសភូមា ម៉ាឡេស៊ី សិង្ហបុរី និងប្រ៊ុយណេ។ ទី២-ប្រទេសដែលគ្រប់គ្រងដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ យុត្តិធម៌អន្តរកាល រួមមាន ប្រទេសកម្ពុជា ហ្វីលីពីន ថៃ និងឥណ្ឌូនេស៊ី។ ចំណាត់ថ្នាក់ទាំងពីរប្រភេទនេះ ត្រូវបានប្រៀបធៀប និងឆ្លុះបញ្ចាំងពីភាពផ្ទុយគ្នា ចំពោះលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅក្នុងតំបន់ និងប្រទេសលោកខាងលិច។^{xxvii}

៣. ផ្អែកទៅតាមទ្រឹស្តីនេះ លោក Randall Peerenboon បានធ្វើសេចក្តីសន្និដ្ឋានថា នៅពេលដែលប្រព័ន្ធច្បាប់ក្នុងតំបន់ជាទូទៅមិនស្របនឹងទស្សនៈដំបូង “ការកម្រិតភាពសកលនិយមមួយ” ត្រូវបានកំណត់ប៉ុន្តែ “ទ្រឹស្តីនេះបានបាត់បង់ប្រជាប្រិយភាពនៅពេលប្រែផ្លាស់ជាមួយទស្សនៈស៊ីជម្រៅ”។^{xxviii} លោកសាស្ត្រាចារ្យ Peerenboon បានបន្ថែមថា “ការពិភាក្សាអំពីនយោបាយ និងច្បាប់ជាច្រើននាពេលបច្ចុប្បន្ន បានបង្កើតឡើងដោយមិនបានយល់ដឹងពីសញ្ញាណបួសនៃពាក្យនីតិរដ្ឋ។ ទោះបីជាការពិភាក្សានោះមិនឃ្លាតចាកឆ្ងាយពីទស្សនៈស៊ីជម្រៅ ក៏ត្រូវឲ្យមានការបកស្រាយឲ្យទូលំទូលាយ”។^{xxix}

៤. ការផ្លាស់ប្តូរនៃកាលវេលា តាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់យើងបានបង្ហាញថា អាស៊ានបានធ្វើជាម្ចាស់នៃ “បដានីតិរដ្ឋ” ដែលការរៀបចំឲ្យមានក្របខណ្ឌអនុវត្តនីតិរដ្ឋជាក់ស្តែង។ ដូច្នោះ នីតិរដ្ឋត្រូវបានយកមកអនុវត្តយ៉ាងទូលំទូលាយនៅក្នុងតំបន់ និងដោយមានការលើកកម្ពស់។

៥. ការអនុវត្តនីតិរដ្ឋក្នុងប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន គឺមានកម្រិតខុសៗគ្នា អាស្រ័យទៅតាមបរិបទ និងស្ថានភាពជាក់ស្តែងរបស់ប្រទេសនីមួយៗ ទោះបីជា ភាពខុសគ្នានេះ មិនបានឆ្លុះបញ្ចាំងពីទស្សនៈនៃ ការប្រកួតប្រជែង ក៏ភាពខុសគ្នានៃបទដ្ឋានត្រូវបានលេចឡើងនៅអាស៊ាន។

៦. ម្យ៉ាងទៀត តាមរយៈការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ បានលើកឡើងថា ការវិវត្តន៍ថ្មីៗនៅក្នុងសកលលោក និងក្នុងតំបន់ បានលេចចេញកាន់តែច្បាស់ និងមុតមាំអំពីធាតុផ្សំជាមូលដ្ឋាននៃនីតិរដ្ឋ។ ការវិវត្តន៍នេះរួមមាន អង្គការសហប្រជាជាតិបានទទួលយកនូវនិយមន័យនៃពាក្យនីតិរដ្ឋ ទាក់ទងនឹងទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ និងការបញ្ចូលនីតិរដ្ឋនៅក្នុងធម្មនុញ្ញអាស៊ាន ទៅជាផ្នែកមួយនៃចលនាឆ្ពោះទៅកាន់សហគមន៍អាស៊ានរួម ដោយផ្អែកលើច្បាប់ និងគុណតម្លៃ។

៧. ជាបន្ទាប់យើងនឹងពិចារណាពីការវិវត្តន៍ថ្មីៗទាំងនេះ។

ឃ- នីតិរដ្ឋ សិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ ៖ គោលការណ៍ដែលពាក់ព័ន្ធ និងពង្រឹងការអនុវត្តន៍ទៅវិញទៅមក

១. នៅឆ្នាំ ២០០៤ ក្រោមកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងក្នុងការលើកកម្ពស់ការអនុវត្តន៍ និងការយល់ដឹងពីនីតិរដ្ឋ ជាមួយ លោក **កូហ្វី អាណាន់** ដែលជាអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ បានផ្តល់និយមន័យដូចខាងក្រោមថា ៖

[“នីតិរដ្ឋ” គឺសំដៅលើគោលការណ៍អភិបាលកិច្ច ដែលជនគ្រប់រូប ស្ថាប័ន នីតិបុគ្គល វិស័យសាធារណៈ ឯកជន រួមទាំងរដ្ឋ ត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ដែលកំពុងអនុវត្ត ដោយស្មើភាព ដោយឯករាជ្យ និងស្របទៅនឹងបទដ្ឋាន និងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ។ ជាគោលការណ៍ ត្រូវធ្វើឲ្យស្របនឹងច្បាប់កំពូល៖ភាពស្មើគ្នាចំពោះមុខច្បាប់ ការទទួលខុសត្រូវចំពោះច្បាប់ ការអនុវត្តច្បាប់ប្រកបដោយភាពត្រឹមត្រូវ ការបែងចែកអំណាចច្បាស់លាស់ ការចូលរួមក្នុងការសម្រេចចិត្តស្ថេរភាពនៃច្បាប់ ជៀសវាងនូវភាពលំអៀង និងតម្លាភាពនៃច្បាប់ និងដំណើរការនីតិវិធី។”^{xxx}

២. ទ្រឹស្តីរបស់លោក **កូហ្វី អាណាន់** ត្រូវបានអភិវឌ្ឍបន្ថែមនៅក្នុងឯកសារណែនាំចុងក្រោយរបស់អគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិស្តីពីជំនួយយុទ្ធសាស្ត្រពង្រឹងការអនុវត្តន៍នីតិរដ្ឋ (UN S-G’s Guidance Note) ៖

"នីតិវដ្ត គឺជាគោលការណ៍អភិបាលកិច្ច ដែលមនុស្សគ្រប់រូប ស្ថាប័ន នីតិបុគ្គល វិស័យសាធារណៈ ឯកជន រួមទាំងរដ្ឋត្រូវតែទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ដែលកំពុងអនុវត្តដោយស្មើភាព ឯករាជ្យ ដែលស្របទៅនឹងច្បាប់ និងបទដ្ឋានសិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ។ ករណីនេះ ក៏ត្រូវផងដែរនូវវិធានការណ៍ ដើម្បីធានានូវគោលការណ៍ច្បាប់កំពូលដូចជា ភាពស្មើគ្នាចំពោះមុខច្បាប់ និងការទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ ការអនុវត្តន៍ច្បាប់ប្រកបដោយភាពត្រឹមត្រូវ ការបែងចែកអំណាចច្បាស់លាស់ ការចូលរួមក្នុងការសម្រេចចិត្តស្ថេរភាពនៃច្បាប់ ការជៀសវាងនូវភាពលំអៀង និងតម្លាភាពនៃដំណើរការនីតិវិធី និងច្បាប់។ យុត្តិធម៌ គឺជាឧត្តមភាពស្នូលនៃការទទួលខុសត្រូវ និងភាពត្រឹមត្រូវក្នុងការការពារ និងការទប់ស្កាត់ និងការដាក់ទណ្ឌកម្មដោយមិនត្រឹមត្រូវ។ ការប្រើប្រាស់ពាក្យនេះ គឺអាស្រ័យទៅលើយន្តការតុលាការ ទំនៀមទម្លាប់ និងប្រពៃណី" (ពឹងផ្អែកទៅវិញទៅមក)។^{xxx}

៣. ឯកសារណែនាំរបស់អគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ ក៏បានបញ្ជាក់ពីទំនាក់ទំនងទៅវិញទៅមករវាងប្រជាធិបតេយ្យ នីតិវដ្ត និងសិទ្ធិមនុស្ស។

"នៅក្នុងបរិបទសិទ្ធិមនុស្ស នីតិវដ្ត និងប្រជាធិបតេយ្យ មានទំនាក់ទំនងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធនិងបង្កើតការអនុវត្តន៍ទៅវិញទៅមក ហើយគោលការណ៍ទាំងពីរនេះ គឺជាផ្នែកមួយជាសកល ដែលមានគុណតម្លៃ និងជាគោលការណ៍នៃអង្គការសហប្រជាជាតិ"។^{xxxii}

៤. ការបញ្ជាក់ថាទ្រឹស្តីមុនពិតជាត្រឹមត្រូវ លោក **បាត់ គីមុន** ដែលជាអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ បានលើកឡើងថា ការគោរពនីតិវដ្ត គឺ "សំដៅលើការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស និងមានឆន្ទៈបើកទូលាយពីភាពខុសប្លែកគ្នា"។ លោកបានបន្តសង្កត់ធ្ងន់ថា ត្រូវយល់ដឹងឲ្យបានច្បាស់អំពីទស្សនៈនេះ និងស្របទៅតាមកាលវេលា ជាពិសេស នៅពេលដែលភាពខុសប្លែកនៃតម្រូវការរបស់មនុស្ស ដូចជា "ទាក់ទងនឹងបញ្ហាជាមូលដ្ឋាន បញ្ហាវប្បធម៌ និងជំនឿ"។^{xxxiii}

៥. ទ្រឹស្តីរបស់លោក **កូហ្វី អាណាន់** និងទ្រឹស្តីជាបន្តបន្ទាប់ (ទ្រឹស្តីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ) គឺពិតជាមានសារៈសំខាន់នៅក្នុងទិដ្ឋភាពជាច្រើន។

៦. ជាដំបូង នៅពេលដែលទ្រឹស្តីនៃនីតិវដ្តត្រូវបានលើកឡើងដោយអង្គការសហប្រជាជាតិ គឺមិនទាន់មានន័យគ្រប់គ្រាន់នៅឡើយទេ^{xxxiv} ដោយបានបង្ហាញពីធាតុជាមូលដ្ឋាន រួមមាន រចនាសម្ព័ន្ធ ការអនុវត្តន៍ការវាយតម្លៃ និងការកែទម្រង់ច្បាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងគ្រឹះស្ថាននៅពិភពលោក។ ឯកចេញពីភាពខុសគ្នានៃទស្សនៈដើម និងទស្សនៈស៊ីជម្រៅនៃពាក្យនីតិវដ្ត ដូចបានលើកឡើងក្នុងកថាខណ្ឌទី២៧ខាងលើ ទ្រឹស្តីនេះត្រូវបានរួមបញ្ចូលធាតុជាក់លាក់ រួមមានដូចជា សមភាព ភាពទទួលខុសត្រូវ ការជៀសវាងនូវភាពលំអៀងនៃច្បាប់ បទដ្ឋានគតិយុត្តិ និងសិទ្ធិមនុស្ស ទោះបីជាការរក្សាទុកនូវទស្សនៈទំនៀមទម្លាប់ ដូចជា ឧត្តមភាពនៃច្បាប់។

៧. ទី២ ៖ ទ្រឹស្តីនីតិវដ្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិត្រូវបានគាំទ្រពាសពេញពិភពលោក ហើយធ្វើឲ្យនីតិវដ្ត និងសិទ្ធិមនុស្សកាន់តែមានទំនាក់ទំនងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ។ នៅក្នុងកិច្ចប្រជុំកំពូលពិភពលោកកាលពីឆ្នាំ២០០៥ ប្រទេសជាសមាជិកទាំង ១៩២ប្រទេស រួមទាំង ប្រជាជាតិអាស៊ាន បានប្តេជ្ញាចិត្ត “ចូលរួមសកម្មក្នុងការការពារ និងលើកកម្ពស់សិទ្ធិមនុស្ស នីតិវដ្ត និងប្រជាធិបតេយ្យ” ដោយទទួលស្គាល់ថា [គោលការណ៍ទាំងនេះ] មានទំនាក់ទំនង និងជួយពង្រឹងការអនុវត្តទៅវិញទៅមក ដូច្នោះ គុណតម្លៃ និងគោលការណ៍ស្នូលនៃទ្រឹស្តីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានក្លាយជាគោលការណ៍សកល។ អង្គការសហប្រជាជាតិលើក្រប់វិស័យ ត្រូវតែលើកកម្ពស់សិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋានស្របទៅតាមមុខងាររបស់ខ្លួន។^{xxxv}

៨. ទី៣ ៖ ទ្រឹស្តីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានទទួលស្គាល់ថា នីតិវដ្ត គឺពិតជា “មានទំនាក់ទំនង និងជួយពង្រឹងការអនុវត្តទៅវិញទៅមក” ដូចគ្នានឹងសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ មានន័យថា គោលការណ៍ទាំងនេះ ត្រូវពិនិត្យមើលស្របគ្នា គឺមិនអាចបោះបង់ទ្រឹស្តីណាមួយនោះទេ ដូចជាទស្សនៈដំបូងរបស់នីតិវដ្ត។ គោលការណ៍ទាំងនេះមិនត្រឹមតែពាក់ព័ន្ធ និងរួមបញ្ចូលគ្នាប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែពិតជាបានជួយពង្រឹងការអនុវត្តគ្នាទៅវិញទៅមក ហេតុដូច្នោះពិតជាមានសារៈសំខាន់ណាស់។

៩. ទី៤ ៖ លោក Brian Tomanaha បានកត់សម្គាល់ថា ទ្រឹស្តីនីតិវដ្តដែលផ្តល់ដោយអង្គការសហប្រជាជាតិ ដែលថា “មានប្រភពមកពីភាពស្របច្បាប់ សិទ្ធិបុគ្គល និងប្រជាធិបតេយ្យ” គឺតម្រូវការតាមដាន និងត្រួតពិនិត្យ នោះទើបបង្ហាញពីសារៈសំខាន់នៃនីតិវដ្ត។ ទស្សនៈរួមនៃនីតិវដ្តបានបង្ហាញពីការអាចទប់ស្កាត់ការអនុវត្តមិនត្រឹមត្រូវនៃអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ ឬអំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ ដោយមិនឲ្យលោភដល់សិទ្ធិបុគ្គល និងជ្រៀតជ្រែកទៅក្នុងអំណាចរបស់តុលាការ ប្រសិនបើការតាក់តែងច្បាប់បែបប្រជាធិបតេយ្យ ពុំបានពិចារណាពីភាពត្រឹមត្រូវនៃសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការ។^{xxxvi}

១០. ទី៥ ៖ ទ្រឹស្តីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានបែងចែកពីភាពខុសគ្នារវាង “នីតិវដ្ត” និង “យុត្តិធម៌” ។ នីតិវដ្ត គឺផ្ដោតសំខាន់ទៅលើ “គោលការណ៍អភិបាលកិច្ច” ចំណែកឯ “ពាក្យយុត្តិធម៌” គឺសំដៅទៅលើ “ទស្សនៈទទួលខុសត្រូវ និងភាពត្រឹមត្រូវ”។ ដូច្នោះ ការកំណត់ថ្មីនេះ បានជួយឲ្យជៀសផុតនូវភាពលំបាកក្នុងការកំណត់និយមន័យរវាងមិនអស់របស់ពាក្យនីតិវដ្តដែលបានរៀបរាប់ខាងលើ។ នីតិវដ្តត្រូវបានលើកឡើងដើម្បីជួយដោះស្រាយ “បញ្ហាដែលបានជួបប្រទះនៅក្នុងសកលលោក”។^{xxxvii}

១១. ជាទីបញ្ចប់ ទ្រឹស្តីនីតិវដ្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានបង្ហាញពីចំណុចសំខាន់នៃអភិបាលកិច្ចល្អ និងមិនមែនជាល្អាន់នៃទស្សនៈនយោបាយ ដោយចាត់ថ្នាក់អាស្រ័យទៅលើកម្រិតនៃរបៀបគ្រប់គ្រងរដ្ឋដូចគ្នានឹងប្រទេសលោកខាងលិច (ដូចដែលបានរៀបរាប់ក្នុងកថាខណ្ឌទី២៧ ខាងលើ)។ ជាក់ស្តែង ទ្រឹស្តីនីតិវដ្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានព្យាយាមជៀសវាងនូវការចាត់ថ្នាក់ ដែលធ្វើឲ្យចុះពាល់ដល់សញ្ញាណផ្សេងគ្នា ដូចជា វប្បធម៌ និងជំនឿ ដែលនេះ គឺជាឆ្លុះបញ្ចាំងពីការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស។

ង- នីតិវដ្ត សិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ ៖ ការតាក់តែងធម្មនុញ្ញអាស៊ានថ្មី

១. ទ្រឹស្តីនីតិវដ្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិត្រូវបានកំណត់ក្នុងធម្មនុញ្ញអាស៊ានថ្មី ដែលបានផ្តល់សច្ចាប័នដោយប្រទេសទាំង១០ នៅអាស៊ាន។

២. ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ “អាស៊ានពុំធ្លាប់ជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងច្បាប់អន្តរជាតិ ឬសន្ធិសញ្ញានានានោះទេ អាស៊ានត្រូវបានកំណត់ថា ជាបណ្តុំជាតិសាសន៍នៅលើដែនដីមួយ ដែលប្រតិបត្តិការណ៍ដោយផ្អែកលើការយោគយល់គ្នាជាបណ្តោះអាសន្ន និងដំណើរការដោយមិនផ្លូវការណ៍ ជាជាងក្នុងក្របខណ្ឌគតិយុត្តិ”។^{xxxviii} គួរឲ្យកត់សម្គាល់នៅឆ្នាំ២០០១ មានការវិវត្តន៍ចងក្រងសន្ធិសញ្ញាអាស៊ាន ផ្តោតសំខាន់លើពាណិជ្ជកម្ម និងការវិនិយោគ។ លោក Rodolfo Severino ដែលជាអតីតអគ្គលេខាធិការអាស៊ាន បានធ្វើការវាយតម្លៃកាលពីឆ្នាំ២០០១ថា “ការវិវត្តន៍វិធានគ្រប់គ្រងសេដ្ឋកិច្ចតំបន់ គឺពិតជាអាចពន្លាតវិសាលភាពទៅលើផ្នែកផ្សេងៗទៀតពាក់ព័ន្ធនឹងប្រតិបត្តិការណ៍នៅអាស៊ាន នាពេលអនាគត អាស៊ានអាចនឹងក្លាយតំបន់មួយ ដែលមិនត្រឹមតែការជួយគ្នាលើផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច”។^{xxxix}

៣. យើងយល់ឃើញថា ការព្យាករណ៍របស់លោក Severino មកដល់ពេលនេះពិតជាត្រឹមត្រូវ។ ការអនុម័តធម្មនុញ្ញអាស៊ាននៅក្នុងកិច្ចប្រជុំកំពូលអាស៊ានកាលពី ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៧ បានបង្ហាញពីការវិវត្តន៍របស់អាស៊ានទៅជា “អង្គការនយោបាយទោលមួយ” និងបានបង្ហាញពីការប្តេជ្ញាចិត្ត ចំពោះការលើកកម្ពស់ការអនុវត្តន៍នីតិវដ្ត ដែលយកគំរូតាមទ្រឹស្តីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ។ ធម្មនុញ្ញអាស៊ានត្រូវបានរៀបចំឲ្យទៅជាច្បាប់ ដោយគោរពតាមនីតិវដ្ត (នាពេលបច្ចុប្បន្នមានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធទៅនឹងសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ)។ គោលបំណង និងគោលការណ៍ស្នូលរបស់អាស៊ាន ត្រូវបានប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានទាំងអស់ប្តេជ្ញាយកទៅអនុវត្ត។

៤. ជាពិសេស នៅក្នុងអារម្ភកថានៃធម្មនុញ្ញអាស៊ានបានចែងថា រដ្ឋជាសមាជិករបស់អាស៊ានត្រូវគោរពតាម ៖

“គោលការណ៍ប្រជាធិបតេយ្យ (នីតិវដ្ត និងអភិបាលកិច្ចល្អ) ការគោរព និងការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន”។^{xl}

៥. ករណីដូចគ្នានេះ មាត្រា ១(៧) នៃធម្មនុញ្ញអាស៊ានបានចែងថា កម្មវត្ថុ និងគោលបំណងរបស់អាស៊ានគឺ ៖

“ការពង្រឹងប្រជាធិបតេយ្យ លើកកម្ពស់អភិបាលកិច្ចល្អ និងនីតិវដ្ត លើកកម្ពស់ និងការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន ដែលទាក់ទងនឹងសិទ្ធិ និងការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ាន”។^{xli}

៦. សំខាន់ជាងនេះ ធម្មនុញ្ញអាស៊ានពុំបានលើកយកទស្សនៈនីតិវដ្តដាច់ដោយឡែកនោះទេ គឺបានផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងពាក្យ “អភិបាលកិច្ចល្អ” ដែលចំណុចនេះ គឺស្រដៀងគ្នាទៅនឹងទ្រឹស្តីនៃនីតិវដ្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ។

៧. ធម្មនុញ្ញអាស៊ាន និងការប្តេជ្ញាចិត្តចំពោះនីតិវដ្ត គឺជាដំណាក់កាលវិវត្តន៍ដ៏អស្ចារ្យរបស់សមាជិក អាស៊ានទាំង ១០។ លោក Severino បានពន្យល់ថា វាពិតជាមានសារៈសំខាន់ដែលទស្សនៈនីតិវដ្តត្រូវបាន បញ្ចូលទៅក្នុងធម្មនុញ្ញអាស៊ាន ៖

"ជាដំបូង បទដ្ឋានរបស់អាស៊ាន គឺកម្រិតត្រឹមត្រូវវិយាបថរបស់រដ្ឋជាសមាជិកចំពោះ ប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួន រួមមាន ប្រជាធិបតេយ្យ សិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន អភិបាលកិច្ចល្អ រដ្ឋាភិបាលអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ នីតិវដ្ត និងយុត្តិធម៌សង្គមប៉ុណ្ណោះ។"^{xiii}

ច- នីតិវដ្ត សិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាធិបតេយ្យ ៖ សរសេរស្តីអំពី ប្រជាធិបតេយ្យ និងសិទ្ធិមនុស្ស របស់សមាជិកអាស៊ាន ផ្អែកលើច្បាប់ គុណតម្លៃ និងបទដ្ឋានរួម

១. ធម្មនុញ្ញអាស៊ានពុំត្រឹមតែជាឯកសារដែលមានកំណត់អំពីនីតិវដ្ត និងអភិបាលកិច្ចល្អ ចំពោះការ លើកកម្ពស់ និងការការពារសិទ្ធិមនុស្សប៉ុណ្ណោះទេ។ នៅឆ្នាំ២០០៩ ទំនាក់ទំនងនេះបានលើកឡើងក្នុង ឯកសារណែនាំមួយសម្រាប់សហគមន៍អាស៊ាន ដែលជាការឯកភាពបង្កើតឡើងដោយប្រមុខរដ្ឋ ឬប្រមុខរដ្ឋា ភិបាល មានឈ្មោះថា សហគមន៍សន្តិសុខនយោបាយអាស៊ាន (ASEAN Roadmap) នៅឆ្នាំ២០១៥ ៖

"សហគមន៍សន្តិសុខនយោបាយអាស៊ាន គឺត្រូវលើកកម្ពស់ការអភិវឌ្ឍន៍នយោបាយ ដោយគោរពតាមគោលការណ៍ប្រជាធិបតេយ្យ នីតិវដ្ត និងអភិបាលកិច្ចល្អ ព្រមទាំងការ ការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន ដូចដែលមានចែងក្នុងធម្មនុញ្ញអាស៊ាន។"

ចំណុចនេះអាចជាយុទ្ធសាស្ត្រសម្រាប់រដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ានអាចបន្តទំនាក់ទំនង និង កិច្ចសហប្រតិបត្តិការណ៍កាន់តែជិតស្និទ្ធ ដើម្បីពង្រឹងបទដ្ឋានរួម និងបង្កើតយន្តការរួម ឲ្យសម្រេចបានតាមគោលដៅ និងគោលបំណងរបស់អាស៊ានក្នុងវិស័យសន្តិសុខ និង នយោបាយ។"^{xiiii}

២. ផែនការណែនាំរបស់អាស៊ាន បានកំណត់អំពីអភិបាលកិច្ចល្អ និងនីតិវដ្តប្រជាធិបតេយ្យ និងសិទ្ធិ មនុស្ស ដែលជាសរសេរស្តីមូលដ្ឋានសម្រាប់បង្កើត "សហគមន៍ ដែលផ្អែកលើច្បាប់ គុណតម្លៃ និងបទដ្ឋាន រួម" ៖

"កិច្ចសហប្រតិបត្តិការណ៍អាស៊ានក្នុងការអភិវឌ្ឍន៍នយោបាយ ធ្វើឡើងក្នុងគោល បំណងពង្រឹងប្រជាធិបតេយ្យ ការលើកកម្ពស់អភិបាលកិច្ចល្អ និងនីតិវដ្ត ព្រមទាំង ការលើកកម្ពស់ និងការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងសិទ្ធិ និងការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ាន ដោយបង្កើតសហគមន៍មួយ ដែល ផ្អែកលើច្បាប់ គុណតម្លៃ និងបទដ្ឋានរួម។ ការរៀបចំ និងការបង្កើតបទដ្ឋានអាស៊ាន គឺ មានបំណងសម្រេចបាននូវការគោរពច្បាប់ការប្រតិបត្តិល្អ ក្នុងចំណោមរដ្ឋជាសមា ជិកអាស៊ាន សម្របសម្រួល និងពង្រឹងសាមគ្គីភាពនៅអាស៊ាន ដោយភាពជិតស្និទ្ធ"

និងសុខដុម ព្រមទាំងការរួមចំណែកក្នុងការកសាងសន្តិភាព ប្រជាធិបតេយ្យដោយ
បើកទូលាយ ដោយការចូលរួម និងមានគុណភាពនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍^{xlv}

៣. កិច្ចប្រឹងប្រែងនេះកំពុងស្ថិតនៅក្នុងដំណើរការ ការរៀបចំជាមូលដ្ឋាននូវក្របខណ្ឌស្ថាប័នក្នុងការ
ជួយសម្របសម្រួលលំហូរព័ត៌មានដោយសេរី ផ្អែកតាមច្បាប់ជាតិ និងបទប្បញ្ញត្តិរបស់ប្រទេសនីមួយៗ។ ការ
ទប់ស្កាត់ ការប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយ និងកិច្ចសហប្រតិបត្តិការណ៍ ដើម្បីពង្រឹងនីតិវិធី ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ និង
ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធច្បាប់ និងអភិបាលកិច្ច^{xlv} នីតិវិធីត្រូវបានទទួលស្គាល់ថា គឺជាការជួយពង្រឹងលទ្ធិប្រជា
ធិបតេយ្យ ការលើកកម្ពស់ និងការការពារសិទ្ធិមនុស្សជាមូលដ្ឋាន។

៤. យន្តការសំខាន់ៗមួយ ដែលបង្កើតឡើងដើម្បីសម្រេចឲ្យបាននូវលក្ខខណ្ឌនៃ “ការគោរពនីតិវិធី
អភិបាលកិច្ច គោលការណ៍ប្រជាធិបតេយ្យ និងរដ្ឋាភិបាលផ្អែកលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ^{xlvi} គឺគណកម្មការសិទ្ធិ
មនុស្សក្នុងតំបន់អាស៊ាន។ ផ្ដើមចេញពីទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្សបែបគ្រឹះសាសនា យោងតាមមាត្រា ១៤ នៃធម្ម
នុញ្ញអាស៊ាន បាននាំឆ្ពោះឲ្យមានការបង្កើតនូវគណកម្មការប្រឹក្សាយោបល់ថ្មីមួយទៀត ដែលមានឈ្មោះថា
គណៈកម្មការអន្តររដ្ឋទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្ស (AICHR)។

៥. ក្នុងនាមជាសមាជិកនៃក្រុមការងារជាន់ខ្ពស់អាស៊ាន (HLTF) ទទួលបន្ទុកកសាង និងតាក់តែង
សេចក្ដីព្រាងធម្មនុញ្ញអាស៊ានបានសង្កត់ធ្ងន់ថា ៖

*“ដំបូងឡើយ ‘សិទ្ធិមនុស្ស’ ត្រូវបានចាត់ទុកថាជា ‘ការហាមប្រាម’ នៅអាស៊ាន និងពុំ
មែនជាប្រធានបទដែលត្រូវលើកយកមកពិភាក្សាលម្អិតនោះទេ។ ដោយមូលហេតុនេះ
ការលើកយកមកពិភាក្សាក្នុងក្រុមការងារជាន់ខ្ពស់ គឺជាការវិវត្តន៍ដ៏ប្រសើរសម្រាប់
អាស៊ាន។ សេចក្ដីសម្រេចចុងក្រោយនៃបញ្ហានេះ រដ្ឋជាសមាជិកបានលើកពីការកើន
ឡើងនៃការទទួលស្គាល់សារៈសំខាន់នៃសិទ្ធិមនុស្ស សុខុមាលភាពទូទៅរបស់ប្រជា
ពលរដ្ឋក្នុងតំបន់ ព្រមទាំងស្របគ្នាទៅនឹងទស្សនៈក្នុងការប្រែក្លាយអាស៊ានទៅជា
អង្គការដែលផ្តល់តម្លៃលើពលរដ្ឋជាធំ។^{xlvii}*

៦. អាស៊ានក៏បានផ្ដើមនូវការវិវត្តន៍ចំពោះ “ការផ្តល់តម្លៃលើពលរដ្ឋជាធំ” ដូចជា ការការពារសិទ្ធិ
ស្ត្រី និងកុមារ ព្រមទាំងការការពារសិទ្ធិជនទេសន្តរប្រវេសន៍។ នៅឆ្នាំ២០០៧ ប្រមុខអាស៊ានបានចុះហត្ថលេខា
លើសេចក្ដីប្រកាសស្តីពីការការពារ និងការលើកកម្ពស់សិទ្ធិជនទេសន្តរប្រវេសន៍។ នៅក្នុងកិច្ចប្រជុំកំពូល
របស់អាស៊ានលើកទី ១៥ កាលពីឆ្នាំ២០០៩ បានអនុម័តលក្ខខណ្ឌសម្រាប់គណៈកម្មការអាស៊ានទទួលបន្ទុក
ការលើកកម្ពស់ និងការការពារសិទ្ធិស្ត្រី និងកុមារ (“ACWC”) ដែលគណកម្មការនេះ បានបង្កើតចេញជារូបរាង
នៅក្នុងកិច្ចប្រជុំកំពូលអាស៊ានលើកទី ១៦ នៅខែមេសា ឆ្នាំ២០១០ និងមានវត្តមានរួមគ្នាជាមួយគណៈកម្មការ
អន្តររដ្ឋទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្ស AICHR នាពេលបច្ចុប្បន្ន។

៧. បើពិនិត្យទៅលើទ្រឹស្តីនីតិវិធីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ និងឯកសារគន្លឹះរបស់ធម្មនុញ្ញអាស៊ាន
ដូចបានលើកឡើងខាងលើអាស៊ានពិតជាមានការផ្លាស់ប្តូរដ៏គួរឲ្យកត់សម្គាល់ ទាំងការបង្កើតច្បាប់ និង
ដំណើរការរបស់វាចាប់តាំងពីឆ្នាំ២០០៧ ដោយបង្ហាញថា នីតិវិធី និងអភិបាលកិច្ច ព្រមទាំងសិទ្ធិមនុស្ស
មានទំនាក់ទំនង និងជួយពង្រឹងការអនុវត្តន៍គ្នាទៅវិញទៅមក ដែលស្ថិតក្នុងគុណតម្លៃ និងបទដ្ឋានរួមនៃ
សហគមន៍អាស៊ាន និងតម្រូវឲ្យរដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ានទាំងអស់ត្រូវលើកកម្ពស់សិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជា
មូលដ្ឋានស្របទៅតាមភារកិច្ចរួមរបស់អាស៊ាន។

ខ. ការសិក្សាអំពីនីតិវិធីនៅអាស៊ាន

ក- គោលការណ៍ស្នូលបួនអំពីនីតិវិធីនៅអាស៊ាន

១. ទាញចេញពីការទទួលស្គាល់ជាទូទៅនូវទ្រឹស្តីនីតិវិធីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ និងការប្រើប្រាស់ធម្មនុញ្ញអាស៊ាន ព្រមទាំងការវិវត្តន៍ដែលពាក់ព័ន្ធនានា គឺជាគោលការណ៍សម្រាប់ការវិភាគ។ យើងបានកំណត់នូវគោលការណ៍ស្នូលបួនអំពីនីតិវិធី ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងសិទ្ធិមនុស្សនៅអាស៊ាន គឺមានលក្ខណៈសំខាន់ និងជាផ្លូវការណ៍។

២. គោលការណ៍ស្នូលទី ១ បានចោទឡើង ថាគឺជាភិបាលបានបង្កើតច្បាប់មួយ ដែលស្ថិតក្រោមឋានានុក្រមនៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងប្បញ្ញត្តិនានា ដែលកំណត់ការដាក់បញ្ចូលមន្ត្រី និងភ្នាក់ងាររបស់ខ្លួន។

៣. គោលការណ៍ស្នូលទី ២ បានចោទសួរ ថាគឺច្បាប់ និងនីតិវិធីក្នុងការចាប់ខ្លួន ការឃុំខ្លួន និងដាក់ទណ្ឌកម្មត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈដោយស្របតាមគតិច្បាប់ និងមិនលំអៀង។ គោលការណ៍ស្នូលនេះគឺពាក់ព័ន្ធនឹងការអនុវត្តក្រមព្រហ្មទណ្ឌ ដើម្បីលើកកម្ពស់ និងការការពារសិទ្ធិ និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋានដូចជា សេរីភាព កិត្យានុភាពជាសារវ័ន្ត សន្តិសុខបុគ្គល និងដំណើរការនីតិវិធីច្បាប់ឲ្យបានត្រឹមត្រូវ។

៤. គោលការណ៍ស្នូលទី ៣ ចោទសួរ ថាគឺបុគ្គលម្នាក់ៗមានសិទ្ធិទទួលបានយុត្តិធម៌ដូចដែលបានកំណត់នៅក្នុងច្បាប់ ដោយត្រឹមត្រូវ មានប្រសិទ្ធភាព និងស្មើភាព។ គោលការណ៍នេះ គឺបារម្ភថាគឺច្បាប់ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈ និងបានអនុវត្តដោយស្មើភាពគ្នា និងថាគឺបុគ្គលម្នាក់ៗមានសិទ្ធិទទួលបានដំណើរការជំនុំជម្រះក្តីប្រកបដោយយុត្តិធម៌។

៥. គោលការណ៍ស្នូលទី៤ចំណែកថាគឺយុត្តិធម៌ត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយស្ថាប័ន ដែលមានឯករាជ្យ មិនលំអៀង និងប្រកបដោយសមត្ថភាព។គោលការណ៍ស្នូលទី ៣ គឺពាក់ព័ន្ធនឹងសិទ្ធិទទួលបានយុត្តិធម៌ចំណែកគោលការណ៍ស្នូលទី ៤ គឺពាក់ព័ន្ធនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់តុលាការ និងស្ថាប័នយុត្តិធម៌ដទៃទៀត ថាគឺមានលក្ខណៈត្រឹមត្រូវ ឯករាជ្យ និងមិនលំអៀង។

៦. តាមការពិចារណាទៅលើគោលការណ៍ស្នូលទាំងបួន បានបង្ហាញថា ពិតជាបានបង្កើតមូលដ្ឋានមួយក្នុងការអនុវត្តនីតិវិធីនៅអាស៊ាន ដែលនេះជាជោគជ័យដ៏អស្ចារ្យ។ អនុសាសន៍នានាពាក់ព័ន្ធនឹងគោលនយោបាយ អាចនឹងត្រូវបានកំណត់នាពេលដ៏ខ្លីខាងមុខ ហើយការវិវត្តន៍របស់ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាននីមួយៗ អាចនឹងធ្វើការវាស់ស្ទង់បាន។ របាយការណ៍ប្រចាំប្រទេសនីមួយៗ គឺពិតជាបានឆ្លើយតបទៅនឹងសូចនាករ ដែលបានលើកឡើងពីគោលការណ៍ស្នូលទាំង៤។ ទិដ្ឋភាពនីតិវិធីត្រឹមត្រូវ គឺត្រូវពិនិត្យទៅលើបទដ្ឋានច្បាប់ និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង ។

៧. គោលការណ៍ស្នូលទាំងបួន ពុំមែនឥតប្រយោជន៍ ឬជាសូចនាករ ដែលធ្លាក់តែទៅលើសិលាចារឹកនោះទេ។ បន្ថែមលើនេះ យើងសង្ឃឹមថា គោលការណ៍ និងសូចនាករទាំងនេះ នឹងត្រូវបានត្រួតពិនិត្យឡើងវិញ ដោយផ្អែកទៅលើទិន្នន័យដែលបានសម្រិតសម្រាំង។

ខ- តារាងរចនាសម្ព័ន្ធអំពីនីតិវដ្តអាស៊ាន

១. យើងបានកំណត់នូវលទ្ធផលនៃឯកសារសិក្សាជាមូលដ្ឋាននេះ ត្រឹមកម្រិតតារាងនីតិវដ្តនៅអាស៊ាន។ តារាងនេះធ្វើឡើងមិនត្រឹមតែកំណត់នូវទិន្នន័យសង្ខេប “ដើម្បីចាត់ចំណាត់ថ្នាក់” នៃការអនុវត្តនៅក្នុងប្រទេសនីមួយៗនោះទេ។ ជាក់ស្តែង តារាងនេះ គឺបានបង្ហាញពីលទ្ធផលបឋម ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងគោលការណ៍ស្នូលទាំងបួន និងការអនុវត្តនូវលិខិតុបករណ៍សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ និងមនុស្សធម៌។ អ្នកស្រាវជ្រាវរបស់យើងបានធ្វើការវិភាគលើអត្ថបទ និងទិន្នន័យនានាដែលប្រមូលបាន (មានបង្ហាញនៅក្នុងឧបសម្ព័ន្ធ) នៃរបាយការណ៍ប្រចាំប្រទេសនីមួយៗ។ កំណត់សម្គាល់ និងសេចក្តីសន្និដ្ឋានលម្អិត គឺបានបង្ហាញនៅក្នុងផ្នែកជាបន្តបន្ទាប់នៅក្នុងរបាយការណ៍នេះ។

គ- គោលការណ៍ស្នូលទី១៖ រដ្ឋាភិបាល និងមន្ត្រីនានាទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់

១. គោលការណ៍ស្នូលនៃនីតិវដ្តគឺថាពុំមានបុគ្គលណាម្នាក់មានឋានៈខ្ពស់ជាងច្បាប់ រួមទាំង រដ្ឋាភិបាល និងមន្ត្រីនានា។ គោលការណ៍នេះបានដាក់ឱ្យទៅជាច្បាប់ ដែលបុគ្គលគ្រប់រូបត្រូវតែគោរពតាម។ ការបែងចែកអំណាចនៃអង្គទាំងបី គឺជាការព្យាករណ៍ដ៏មានសារសំខាន់។ រដ្ឋាភិបាលក៏ត្រូវទទួលខុសត្រូវនៅចំពោះមុខច្បាប់។^{xlviii}

២. ដូចមានបង្ហាញក្នុងតារាងនីតិវដ្តអាស៊ាន ប្រទេស ៨ ក្នុងចំណោមប្រទេសទាំង ១០ កំពុងអនុវត្តច្បាប់ដែលបានកំណត់ពីការបែងចែកអំណាច និងអនុញ្ញាតឱ្យតុលាការ និងស្ថានប័ណ្ណយុត្តិធម៌នាំយកមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល និងភ្នាក់ងារនានាឱ្យទទួលខុសត្រូវចំពោះការប្រព្រឹត្តរបស់ខ្លួន។

៣. ទោះបីជាខ្សែរាជវង្សក៏ត្រូវឱ្យទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ផងដែរនៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី។ នៅប្រទេសប្រ៊ុយណេ លើកលែងតែស្តេច **ស៊ុល តង់** ដែលជាបុគ្គលមានអំណាចផ្តាច់មុខ ច្បាប់អនុញ្ញាតឱ្យមានការកាត់ទោសលើមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល ចំពោះការប្រព្រឹត្តកំហុសភារកិច្ច។ ចំណែកនៅប្រទេសសិង្ហបុរី មានច្បាប់ដ៏តឹងរឹងក្នុងការដាក់ទោសចំពោះអំពើពុករលួយ និងការវិនិច្ឆ័យខុសរបស់អាជ្ញាធរសាធារណៈ ព្រមទាំងអនុវត្តចំពោះថ្នាក់ដឹកនាំជាន់ខ្ពស់នានា។ ក្រោមជំនួយឧបថម្ពពីសហគមន៍អន្តរជាតិ និងអង្គការសហប្រជាជាតិ សេចក្តីព្រាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញកម្ពុជាឆ្នាំ១៩៩៣ ត្រូវបានរៀបចំឡើង។ ច្បាប់នេះត្រូវបានចាត់ទុកថា មានលក្ខណៈទំនើប និងបានកំណត់យ៉ាងច្បាស់ពីការបែងចែកអំណាច និងជាទ្រឹស្តីមានការត្រួតពិនិត្យសកម្មភាពរបស់រដ្ឋាភិបាល។

៤. ក្រោមការគ្រប់គ្រងដោយអំណាចយោធាជាច្រើនទសវត្សរ៍ ប្រទេសភូមាបានប្រែក្លាយទៅជាប្រទេសដែលគ្រប់គ្រងដោយស្រ័យដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ បទប្បញ្ញត្តិសម្រាប់ផ្តន្ទាទោសមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល រួមមានប្រធានាធិបតី អនុប្រធានាធិបតី សហរដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌ ប្រធានតុលាការ និងចៅក្រមនានា ត្រូវបានកំណត់។ ស្រដៀងគ្នានេះ នៅប្រទេសវៀតណាម យន្តការកាត់ទោសរដ្ឋមន្ត្រី និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់នៅរដ្ឋសភា ក៏លេចចេញជារូបរាង ទោះបីជាមានការមិនពេញចិត្ត និងមានការជំទាស់ជាច្រើន ត្រូវបានលើកឡើងនៅសភាជាតិ។

៥. ជាការពិតណាស់យើងត្រូវធ្វើការបែងចែកឲ្យបានច្បាស់រវាងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់ និងបញ្ហាដែលបានកើតឡើងជាក់ស្តែង។ ប្រព័ន្ធនៃការបែងចែកអំណាចនៅប្រទេសភូមា ដែលទើបមានចែងនៅក្នុងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងបទដ្ឋានគតិយុត្តិធម៌នានា គឺមានឥទ្ធិពលតិចតួច ដោយសារតែរដ្ឋាភិបាលអនុវត្តដោយផ្អែកតាមជីវភាពប្រចាំថ្ងៃ។ នៅក្នុងប្រទេសជាច្រើន អ្នកសង្កេតការណ៍បានលើកជាចំណោទ ថាតើបុគ្គលដែលមានឋានៈនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល អាចរត់គេចពីការស៊ើបអង្កេត ឬការចោទប្រកាន់ដោយនិទណ្ឌភាពទៅទឹកនៃឯណា? នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ទិន្នន័យពីការស៊ើបអង្កេតចំពោះការប្រព្រឹត្តកំហុសរបស់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល គឺពុំអាចរកបានឡើយ ព្រោះពុំមានកំណត់ត្រាពីករណីនេះ។ ដូច្នោះ ពិតជាពិបាកក្នុងការលើកយកតួលេខឲ្យបានច្បាស់លាស់ និងត្រឹមត្រូវ អំពីចំនួនពាក្យបណ្តឹងពាក់ព័ន្ធនឹងអំពើពុករលួយ ឬការប្រើប្រាស់អំណាចចំពោះយោងតាមតារាងនីតិវិធីអាស៊ានបានចង្អុលថា ទិន្នន័យពាក់ព័ន្ធនឹងបញ្ហានេះ ពុំអាចរកបានទេក្នុងប្រទេសមួយចំនួននៅអាស៊ាន។

៦. តាមការពិនិត្យទៅលើគម្លាតរវាងទ្រឹស្តី និងការអនុវត្តជាក់ស្តែង ការសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់យើងបានបង្ហាញពីលទ្ធភាពដែលអាចធ្វើការវាយតម្លៃលើប្រសិទ្ធភាពនៃទ្រឹស្តីបែងចែកអំណាច និងការទទួលខុសត្រូវរបស់រដ្ឋាភិបាលចំពោះមុខច្បាប់ ថាពិតជាមានការអនុវត្តនៅក្នុងប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន។

៧. នៅប្រទេសវៀតណាម និង ឡាវ កំណែទម្រង់ច្បាប់ជាច្រើនហាក់ដូចជាមានប្រសិទ្ធភាពខ្ពស់នៅក្នុងការអនុវត្ត។ បន្ទាប់ពីច្បាប់ត្រូវបានអនុម័ត អនុក្រឹត្យ និងបទបញ្ជានានាត្រូវបានបង្កើតឡើង ដើម្បីបំពេញបន្ថែម និងធ្វើឲ្យច្បាប់អាចយកទៅអនុវត្តបាន។ ជាងនេះទៀត ការអនុវត្តច្បាប់ដោយស្ថាប័ននីមួយៗអាចមានភាពប្រទាំងប្រទិស “ដែលធ្វើឲ្យមានភាពខ្វះចន្លោះ មានភាពអសកម្ម មានការបកស្រាយផ្សេងៗ មានភាពលំអៀង និងអំពើពុករលួយ”។^{xix} ជាសង្ខេប ការកំណត់ពីលក្ខណៈច្បាប់ គឺកើតចេញពីបក្សកាន់អំណាច ដោយមិនអាចកំណត់ដាច់ចេញពីច្បាប់ជាតិទេ។ កង្វះការកំណត់ឲ្យបានជាក់លាក់នៃ “ច្បាប់” គឺទុកឱកាសដល់បក្សកាន់អំណាចដាក់បញ្ចូលបន្ថែមនូវបទបញ្ជារបស់ខ្លួន តួយ៉ាង នៅប្រទេសវៀតណាម គឺ “លំបាកក្នុងការកំណត់ ឬផ្តាច់ចេញរវាងរដ្ឋ និងបក្ស ៖ ‘បក្សគ្រប់គ្រងរដ្ឋ’។”

៨. នៅក្នុងចរន្តដូចគ្នានេះ និយមន័យដែលនាំមានភាពប្រទាំងប្រទេសជុំវិញវគ្គស័ព្ទ ដូចជា “ផ្អែកទៅតាមច្បាប់” “សន្តិសុខផ្ទៃក្នុង” និង “ផលប្រយោជន៍សាធារណៈ” ដែលមានកំណត់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងច្បាប់សំខាន់ៗក្នុងប្រទេសអាស៊ាន គឺបានកម្រិតពីសិទ្ធិ និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន និងផ្តល់អំណាចកាន់តែទូលាយដល់ស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិ។

៩. រដ្ឋធម្មនុញ្ញក៏បានកំណត់ពីស្ថានភាពវិសាមញ្ញ ដែលអាចមានការត្រួតពិនិត្យសកម្មភាពរបស់រដ្ឋាភិបាល ក្នុងករណីប្រដើយកន្តើយមិនអនុវត្តតួនាទីរបស់ខ្លួន។ ឧទាហរណ៍ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញរបស់ប្រទេសសិង្ហបុរី និង ម៉ាឡេស៊ី បានចែងថា សេរីភាពជាមូលដ្ឋានមួយភាគធំអាចត្រូវបានដកហូត ឬរឹតត្បិតក្នុងករណីប្រទេសជួបភាពអាសន្ន។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃប្រទេសទាំងពីរ បានបង្កលក្ខណៈតិចតួចដល់ការត្រួតពិនិត្យលើអំណាចប្រតិបត្តិ ចំពោះករណីប្រទេសជួបភាពអាសន្ន។ នៅប្រទេសសិង្ហបុរី ប្រធានាធិបតីអាច

ប្រកាសអាសន្នបានតែក្នុងលក្ខខណ្ឌដែលចែងមានក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងពុំមានការត្រួតពិនិត្យពីស្ថាប័នយុត្តិធម៌ ក្នុងការប្រើអំណាចឆន្ទានុសិទ្ធិនោះទេ។ នៅក្នុងកំឡុងពេលប្រទេសជួបភាពអាសន្ន រដ្ឋសភាអាចអនុម័ត ច្បាប់ដែលមិនស្របនឹងរដ្ឋធម្មនុញ្ញបាន គឺឲ្យតែរដ្ឋសភាយល់ឃើញថា ច្បាប់នោះអាចជួយសម្រួលដល់ស្ថាន ភាពអាសន្ននោះ។ នៅប្រទេសប្រ៊ុយណេ (រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ននៅតែស្ថិតក្នុងស្ថានភាពអាសន្ន) បានផ្តល់ អំណាចផ្តាច់មុខដល់ស្តេច **ស៊ុលតង់** ដោយពុំកម្រិតសិទ្ធិក្នុងការចេញសេចក្តីសម្រេចនានា គឺឲ្យតែព្រះអង្គ យល់ឃើញថា បទបញ្ជានោះការពារដល់ “ផលប្រយោជន៍សាធារណៈ”។

១០. ករណីកម្រិតព្រំដែននៃការប្រើប្រាស់អំណាចរបស់អង្គការនីតិប្រតិបត្តិ ប្រទេសមួយចំនួននៅ អាស៊ានបានបង្កើតស្ថាប័នដើម្បីត្រួតពិនិត្យលើករណីនេះ។ ឧទាហរណ៍ នៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ឥណ្ឌូនេស៊ី ហ្វីលីពីន និង ថៃ បានបង្កើតស្ថាប័ន ដូចជា ការិយាល័យរដ្ឋាភិបាល គណៈកម្មការសិទ្ធិមនុស្សថ្នាក់ជាតិ និង តុលាការធម្មនុញ្ញ ដើរតួជាតុលាការ ឬជាអ្នកឃ្លាំមើលលើបញ្ហានេះ។

១១. ក្នុងឆ្នាំ១៩៩៧ ប្រទេសថៃបានបង្កើតនូវយន្តការ ដែលមានឈ្មោះថា “តុលាការធម្មនុញ្ញ” “តុលាការរដ្ឋបាល” “គណៈកម្មការជាតិការពារសិទ្ធិមនុស្ស” “ការិយាល័យរដ្ឋាភិបាលទទួលពាក្យបណ្តឹង” “នាយកដ្ឋានព្រមព្រៀងនៃតុលាការកំពូលទទួលបណ្តឹងផ្នែកនយោបាយ” និង “គណៈកម្មការជាតិប្រឆាំងអំពើ ពុករលួយ”។ នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី យន្តការត្រួតពិនិត្យនេះ បានលេចចេញជារូបរាង ដើម្បីតាមដានឃ្លាំ មើលការអនុវត្តរបស់ចៅក្រមតុលាការកំពូល ក្រឡាបញ្ជី រដ្ឋអាជ្ញា ខុទ្ទកាល័យរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌ និង នគរបាលជាតិ។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ការិយាល័យរដ្ឋាភិបាល គណៈកម្មការផ្តល់សេវាដោយមន្ត្រីរដ្ឋការ ស៊ីវិល ប្រធានស្ថាប័ន ខុទ្ទកាល័យប្រធានាធិបតី ក្រុមប្រឹក្សាច្បាប់នៃរដ្ឋបាលមូលដ្ឋាន និងតុលាការនានា អាចចាត់វិធានការដាក់វិន័យរដ្ឋបាលប្រឆាំងនឹងមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលដែលប្រព្រឹត្តល្មើស។ ទោះបីជាយ៉ាងណា ការ ទទួលបានសេវាពីស្ថាប័នទាំងនេះ និងការអនុវត្តច្បាប់នានា គឺមានដំណើរការខុសគ្នាទៅតាមប្រទេស នីមួយៗ។

១២. នៅប្រទេសថៃ បន្ថែមលើទណ្ឌកម្មព្រហ្មទណ្ឌ មន្ត្រី និងភ្នាក់ងាររដ្ឋាភិបាល ក៏ត្រូវប្រឈមនឹង ការទទួលខុសត្រូវលើបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ចំពោះការប្រព្រឹត្តកំហុសវិន័យ។ ដូច្នោះទៅវិញ នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ការស៊ើបអង្កេតអំពីកំហុសរបស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ដោយរដ្ឋអាជ្ញាសាធារណៈ និងស្ថាប័នមានសមត្ថកិច្ចនានា គឺមិន អាចដំណើរការដោយគ្មានការអនុញ្ញាតពីប្រធានាធិបតី ឬរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ ឬអភិបាលខេត្ត (អាស្រ័យ ទៅតាមបញ្ហាដែលបានកើតឡើង)។ នៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែង ការទាមទារឲ្យមានបទបញ្ជាបែបនេះ អាច ការពារទប់ស្កាត់ការជ្រៀតជ្រែកពីសំណាក់រដ្ឋាភិបាលនៅក្នុងសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការ។

១៣. ជាការពិតណាស់ ស្ថាប័នឃ្លាំមើល ដូចជា ស្ថាប័នសិទ្ធិមនុស្សថ្នាក់ជាតិ អាចផ្លាស់ប្តូរប្រសិទ្ធ ភាព ឬដែនកំណត់របស់ខ្លួន គឺអាស្រ័យទៅតាមអំណត្តិ និងការផ្តល់អំណាច។ ឧទាហរណ៍ គណៈកម្មការ សិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី មានដែនកម្រិតអំពីអំណាច និងឥទ្ធិពលនៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែង ។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ការិយាល័យទទួលពាក្យបណ្តឹងពីប្រជាពលរដ្ឋ គឺគ្រប់គ្រងដោយមន្ត្រីសាធារណៈ ទាំងក្នុងចំណាត់ការ និងសកម្មភាព។ នៅពេលមានការ “ប្រព្រឹត្តកំហុស ឬដំណើរការមិនយុត្តិធម៌ ឬមានភាព

មិនប្រក្រតី ឬមិនមានប្រសិទ្ធភាព” ការដកហូតតំណែងតួនាទីរបស់មន្ត្រីទាំងនោះ អាចធ្វើឡើងដោយសមាជិកសភា និងចៅក្រម។ ទោះបីជាមានបណ្តឹងជាច្រើនត្រូវបានស្ថាប័នទទួលពាក្យបណ្តឹងធ្វើការដោះស្រាយក៏មានមតិភាគច្រើនលើកឡើងថា ដំណើរការវិនិច្ឆ័យមិនមានប្រសិទ្ធភាព ដូចជា ករណីមនុស្សឃាតដែលបណ្តាលមកពីមូលហេតុនយោបាយ និងការបាត់ខ្លួនដោយបង្ខំ ដែលនេះបង្ហាញពីកង្វះការទទួលខុសត្រូវរបស់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល។

១៤. ជាការសន្និដ្ឋានរួម បណ្តាប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន បានកំណត់ពីការបែងចែកអំណាច និងការទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ ប៉ុន្តែ ប្បញ្ញត្តិនេះពុំត្រូវបានអនុវត្តឲ្យមានប្រសិទ្ធភាព។ ការបង្កើតឲ្យមានស្ថាប័នត្រួតពិនិត្យ ពុំបានធានាថា សិទ្ធិជាមូលដ្ឋានត្រូវបានការពារឡើយ។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែម តម្រូវឲ្យមានការប្រមូលរកនូវទិន្នន័យ ដែលជាឧបសគ្គនាំឲ្យមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលមិនត្រូវបានយកមកទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ និងការកសាងសមត្ថភាព ព្រមទាំងលើកកម្ពស់ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធច្បាប់។

ឃ- គោលការណ៍ស្នូលទី២ ៖ ច្បាប់ និងនីតិវិធីក្នុងការចាប់ខ្លួន ការឃុំខ្លួន និងការដាក់ទណ្ឌកម្ម អាចស្វែងរកបានជាសាធារណៈ ដោយស្របច្បាប់ និងមិនលំអៀង

១. ដូចបានកំណត់នៅក្នុងតារាងនីតិវិធីអាស៊ាន ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានស្ទើរតែទាំងអស់បានកំណត់ចែងក្នុងច្បាប់របស់ខ្លួន អំពីមូលហេតុ និងនីតិវិធីក្នុងការចាប់ខ្លួន ដំណើរការកាត់ទោស និងការឃុំខ្លួន។ តាមរយៈទ្រឹស្តីសិទ្ធិមនុស្ស ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌបានកំណត់ពីការអនុវត្តន៍ច្បាប់ដោយយុត្តិធម៌ និងស្មើភាព។ ឧទាហរណ៍ ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌនៅប្រទេសវៀតណាម បានកំណត់ថា ជនជាប់ឃុំឃាំង និងជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិការពារខ្លួនដោយខ្លួនឯង ឬដោយស្មារតី និងទទួលបានការជំនុំជម្រះជាសាធារណៈ ដោយមានសិទ្ធិផ្តល់ភស្តុតាង និងផ្តល់ព័ត៌មានពិតជូនតុលាការ។ បទប្បញ្ញត្តិនេះ ក៏មានចែងនៅក្នុងក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌនៃប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ថៃ និង ហ្វីលីពីន ហើយហាមឃាត់ដាច់ខាតការឃុំខ្លួនដោយពុំមានការជំនុំជម្រះ ការឃុំខ្លួនហួសនីតិវិធី ដំណើរការក្តីដោយមិនយុត្តិធម៌ និងការសន្មតថាមានទោស។

២. ភាពខុសប្លែកគ្នានៅអាស៊ាន គឺការចូលជាសមាជិកនៃអនុសញ្ញាសិទ្ធិមនុស្ស។

៣. ប្រទេសមួយចំនួន ដូចជា ប្រទេសសិង្ហបុរី ម៉ាឡេស៊ី ប្រ៊ុយណេ និង ភូមា ពុំបានផ្តល់សច្ចាប័ន ឬទទួលយកលិខិតុបករណ៍ច្បាប់មនុស្សធម៌ និងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សសំខាន់ៗជាច្រើន។ ផ្ទុយទៅវិញ ប្រទេសកម្ពុជា បានផ្តល់សច្ចាប័នស្ទើរគ្រប់លិខិតុបករណ៍ទាំងអស់។ ប្រទេសកម្ពុជា គឺជារដ្ឋតែមួយគត់នៅអាស៊ាន ដែលផ្តល់សច្ចាប័នលើអនុសញ្ញា ស្តីពីការប្រឆាំងនឹងអំពើធ្វើទារុណកម្ម និងសន្ធិសញ្ញាទីក្រុមរ៉ូម ស្តីពីការបង្កើតតុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ។ ការបង្កើតអង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញនៃតុលាការកម្ពុជា (អ.វ.ត.ក) ដែលជាតុលាការកូនកាត់ ក្រោមជំនួយគាំទ្រពីអង្គការសហប្រជាជាតិ នាពេលបច្ចុប្បន្ន បាននឹងកំពុងកាត់ទោសអតីតមេដឹកនាំខ្មែរក្រហមពីបទឧក្រិដ្ឋកម្មអន្តរជាតិ ដែលនេះជាកំរិតដ៏ល្អមួយសម្រាប់តុលាការក្នុងស្រុក។ បន្ទាប់ពីការសិក្សាលម្អិតអំពីយុត្តាធិការ និងការផ្តួចផ្តើមបង្កើត អ.វ.ត.ក របាយការណ៍ប្រចាំប្រទេសនេះ បានលើក

ឡើងថា អ.វ.ត.ក នឹងផ្តល់ការដំណែលជានិរន្តរ៍ចំពោះនីតិវិធីនៅកម្ពុជា និងជួយពង្រឹងស្ថាប័នយុត្តិធម៌ក្នុង ស្រុក និងការកសាងសមត្ថភាពអ្នកច្បាប់។

៤. ទោះបីយ៉ាងណាក៏នៅតែមានឧបសគ្គ និងដែនកំណត់ចំពោះការអនុវត្តច្បាប់នៅប្រទេស កម្ពុជា ក៏ដូចជាប្រទេសនានានៅអាស៊ាន។ បញ្ហានេះបានឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យឃើញពីផលប៉ះពាល់មិនល្អ ចំពោះការ គោរពសិទ្ធិសេរីភាព ៖ ទី១- ច្បាប់មួយចំនួនពិតជាមានភាពលំអៀង ដោយសារការមិនបានធានាពីការការពារ សិទ្ធិមនុស្ស ដូចជា ច្បាប់សន្តិសុខផ្ទៃក្នុងនៅប្រទេសសិង្ហបុរី ម៉ាឡេស៊ី និងប្រ៊ុយណេ បានអនុញ្ញាតឲ្យមាន ការឃុំខ្លួន ការចោទប្រកាន់ និងការជំនុំជម្រះក្តីដោយគ្មានមូលហេតុត្រឹមត្រូវ (ដូចបានរៀបរាប់ខាងលើ)។ ជាក់ស្តែង ដំណែលដែលបានបន្សល់ទុកពីនីមួយៗអាណានិគម ដូចជា ច្បាប់សន្តិសុខផ្ទៃក្នុង និងច្បាប់ប្រកាស ភាពអាសន្ននៅក្នុងបណ្តាប្រទេសទាំងនេះ ពិតជាមានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នា បើពិនិត្យមើលទៅលើទម្រង់។ ទោះបីជា ច្បាប់ទប់ស្កាត់ការឃុំខ្លួនដោយសេរី ត្រូវបានត្រួតពិនិត្យជារៀងរាល់ពីរឆ្នាំម្តង ក៏នៅតែមានមតិលើក ឡើងថា រយៈពេលនៃការឃុំខ្លួនត្រូវបានពិនិត្យឡើងវិញដោយស្ថាប័នមានសមត្ថកិច្ច។ ការពុំទទួលបានការ វាយតម្លៃពីស្ថាប័នយុត្តិធម៌ គឺហាក់ដូចជាកម្រិតសិទ្ធិរបស់ជនជាប់ឃុំឃាំងក្នុងការទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តី ប្រកបដោយយុត្តិធម៌។

៥. ភាពខុសប្លែកគ្នានៃបទប្បញ្ញត្តិ និងច្បាប់នានា បានបង្ហាញពីលំដាប់នៃការចងក្រងច្បាប់នៅ អាស៊ាន ថាពិតជាបានផ្តល់អំណាចដោយបំពានក្នុងការដកហូតសេរីភាព និងសិទ្ធិស្របច្បាប់របស់ប្រជាពល រដ្ឋ។ ឧទាហរណ៍ នៅប្រទេសប្រ៊ុយណេ ច្បាប់បានហាមឃាត់ “ការបំពានសិទ្ធិបុគ្គល” ប្រឆាំងនឹងជនជាប់ ឃុំឃាំង ប៉ុន្តែមានករណីលើកលែង “នៅពេលមានការរៀងចាល និងមិនគោរពបទបញ្ជា”។ នៅប្រទេស ឥណ្ឌូនេស៊ី ទោះបីជាច្បាប់បានកំណត់ពីដំណើរការនីតិវិធីដោយស្របច្បាប់ ក៏ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌនៅតែ អនុញ្ញាតឲ្យមានការពន្យារពេលការឃុំខ្លួននៅក្នុងដំណាក់កាលស៊ើបសួររបបម ដែលនេះរឹតត្បិតដល់សិទ្ធិ ទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តីប្រកបដោយយុត្តិធម៌។ ពង្រាងក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌថ្មីនៃប្រទេសនេះបានចែងកំណត់ យ៉ាងជាក់លាក់ពីបញ្ហានេះ ក៏ប៉ុន្តែច្បាប់នេះនៅមិនទាន់អនុវត្តនៅឡើយ។

៦. បញ្ហាក្នុងការអនុវត្តច្បាប់ដោយលំអៀង អាចកើតមាននៅពេលដែលច្បាប់ពុំបានចែងច្បាស់។ គោលការណ៍ច្បាស់លាស់ និងភាពសន្មតទុកជាមុននៃច្បាប់ គឺជាផ្នែកមួយនៃការកំណត់នីតិវិធី។ គោល- ការណ៍ទាំងនេះតម្រូវឲ្យច្បាប់ត្រូវតែតាក់តែងឡើងឲ្យមានភាពពិតប្រាកដ និងច្បាស់លាស់ ដូច្នេះប្រជាពល រដ្ឋអាចអនុវត្តដោយត្រឹមត្រូវដោយផ្អែកលើបទដ្ឋាននេះ។ ទោះបីយ៉ាងណាក៏ដោយ ក្រមព្រហ្មទណ្ឌនៃ ប្រទេសវៀតណាម បានហាមឃាត់ការប្រឆាំងនឹង “ការធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធរបស់សង្គម និយម” និង “កំណត់គុណតម្លៃនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ថាជាការរំលោភបំពានទៅលើផលប្រយោជន៍រដ្ឋ និង សង្គម” ដែលចំណុចនេះ ត្រូវបានរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងថាជាការអនុវត្តច្បាប់ដោយលំអៀង។

៧. ស្រដៀងគ្នានេះ មានការរិះគន់ជាច្រើនចំពោះការអនុវត្តច្បាប់នានា នៅប្រទេសភូមា ឡាវ និង កម្ពុជា។ ដំណើរការអនុវត្ត ឬបន្តអនុវត្តច្បាប់មជ្ឈត្តករ គឺហាក់ដូចជាពុំបានបង្ហាញពីការគោរពដំណើរការ នីតិវិធីដោយស្របច្បាប់ និងការជំនុំជម្រះក្តីប្រកបដោយយុត្តិធម៌ ហើយពុំនាំឆ្ពោះទៅរកនីតិវិធី ដែលតម្រូវឲ្យ

មានភាពច្បាស់លាស់ និងប្រាកដប្រជាភ្នាក់ងាររៀបចំ និងបង្កើតច្បាប់។ ដូចគ្នានេះ ច្បាប់សន្តិសុខមនុស្សជាតិ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ច្បាប់ប្រឆាំងនឹងភេរវកម្មនៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ច្បាប់សន្តិសុខផ្ទៃក្នុងនៅប្រទេសថៃ ត្រូវបានរិះគន់ថា ពុំបានសិក្សាឲ្យបានច្បាស់លាស់ មុននឹងដាក់ឲ្យប្រើប្រាស់ ដែលជាហេតុនាំឲ្យមានការ បំពានទៅលើដំណើរការនីតិវិធីស្របច្បាប់ និងសមភាព។

៨. ទី២ ៖ ច្បាប់ត្រូវតាក់តែងឲ្យបានច្បាស់លាស់ និងប្រាកដប្រជា បើមិនដូច្នោះនឹងឆ្លុះបញ្ចាំងពី លក្ខណៈលំអៀងនៅពេលយកទៅអនុវត្ត។ ជាការពិត ភាពលំអៀងក្នុងការអនុវត្តច្បាប់ គឺអាចកើតមាននៅ គ្រប់ប្រព័ន្ធច្បាប់ ទាំងក្នុងតំបន់ និងគ្រប់ទិសទី។ ក្តីបារម្ភនៃនីតិវិធី គឺនៅពេលដែលការអនុវត្តច្បាប់នានា មានលក្ខណៈលំអៀង ដូចជា ការដកហូតសិទ្ធិបុគ្គល ឬក្រុមមនុស្ស ដែលមានការធានាដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ឧទាហរណ៍ ច្បាប់បានប្តូរព្រឹត្តិសិទ្ធិការពារខ្លួនស្របច្បាប់ប្រឆាំងទៅនឹងការចោទប្រកាន់ព្រហ្មទណ្ឌ ប៉ុន្តែការ អនុវត្តជាក់ស្តែងនៅមានកម្រិត គឺថា មេធាវីនៅតែមិនអាចការពារកូនក្តីខ្លួនដោយសមស្រប។

៩. ករណីនេះកើតឡើងជាញឹកញាប់ ទោះបីជាច្បាប់ក្នុងប្រទេសអាស៊ានបានផ្តល់ការធានាយ៉ាង ត្រឹមត្រូវ ប៉ុន្តែការអនុវត្តជារឿងមួយដោយឡែក។ យោងតាមអ្នកសង្កេតការណ៍ប្រចាំប្រទេសវៀតណាម ឥណ្ឌូនេស៊ី កម្ពុជា និងរដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ានដទៃទៀត បានលើកឡើងពីការអនុវត្តច្បាប់ខុសៗគ្នា។^៧

១០. កង្វះការអនុវត្តច្បាប់ឲ្យបានត្រឹមត្រូវ ធ្វើឲ្យប៉ះពាល់សិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទ តាមរយៈការ សិក្សាស្រាវជ្រាវ បានបង្ហាញពីភាពកម្សាយនៃនីតិវិធី។ ឧទាហរណ៍ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន រដ្ឋធម្មនុញ្ញបាន ហាមប្រាមការឃុំខ្លួនហួសនីតិវិធីច្បាប់ ការប្រព្រឹត្តិបែបអមនុស្សធម៌ ហើយក្រុមព្រហ្មទណ្ឌបានកំណត់ដាក់ ទោសចំពោះការប្រព្រឹត្តិមិនត្រឹមត្រូវលើអ្នកទោស។^៨ ការចាប់ខ្លួនដោយខុសច្បាប់ ឬការឃុំខ្លួនដោយលំអៀង គឺជាបទល្មើសព្រហ្មទណ្ឌ។^៩ ករណីជាច្រើនដែលដំណើរការតាមប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ ដូចជា ការសម្លាប់ដោយ ការសងសឹក ការបង្ខំឲ្យបាត់ខ្លួន ការធ្វើទារុណកម្ម ការចាប់ខ្លួនដោយខុសច្បាប់ ព្រមទាំងការឆែកឆេរ និង ការរឹបអូសខុសច្បាប់។^{១០} ប្រធានាធិបតី **អាយូរ៉ូ** បានផ្តួចផ្តើមឲ្យមានការស៊ើបអង្កេតលើការសម្លាប់មនុស្ស ដោយរង្គាល ដែលនេះបង្ហាញពីការទទួលខុសត្រូវស្គាល់របស់រដ្ឋាភិបាល។^{១១} ចំពោះការសិក្សាស្រាវជ្រាវជា បន្តបន្ទាប់ គួរកំណត់ពីមូលហេតុដែលផ្តើមនាំឲ្យមានប្រឆាំង ឬការរំលោភសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រៀបធៀប មេរៀនដកពិសោធន៍នៅប្រទេសហ្វីលីពីនជាមួយបណ្តាប្រទេសនានានៅអាស៊ាន។

១១. កង្វះការព្យាករណ៍នៃច្បាប់ គឺកំពុងស្ថិតជាកង្វល់នៅអាស៊ាន ដូចបានលើកឡើងខាងលើ ការព្យាករណ៍ និងភាពប្រាកដប្រជា គឺជាធាតុស្នូលនៃនីតិវិធី។ នៅក្នុងការសិក្សាស្រាវជ្រាវប្រចាំប្រទេស ហ្វីលីពីន ទិន្នន័យ ៤៣% បានបង្ហាញថា ចៅក្រមបានចេញសេចក្តីសម្រេចដោយមានការព្យាករណ៍ទុកជា មុន និងតិចជាង ១៥% បានបង្ហាញថា មេធាវីទទួលស្គាល់ពីសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការដោយមានការ ព្យាករណ៍ទុកជាមុន។^{១២}

១២. ជាការសន្និដ្ឋាន ការសិក្សាស្រាវជ្រាវជាមូលដ្ឋានរបស់យើង បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា ប្រទេស ជាសមាជិកអាស៊ានភាគច្រើនបានអនុម័តបទប្បញ្ញត្តិ ឬមានរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលផ្តល់ក្របខណ្ឌច្បាប់ក្នុងការ

ធានានូវសិទ្ធិជាមូលដ្ឋានរបស់ប្រជាពលរដ្ឋទាក់ទងនឹងការចាប់ខ្លួន ការកាត់ទោស និងការឃុំខ្លួន។ ទោះបីជាយ៉ាងណាការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ ក៏បានបង្ហាញថា ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានមួយចំនួនបានបង្កើតច្បាប់ដែលពុំសមស្រប ឬមានប្រការលើកលែងសំខាន់ៗ ដែលធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិមនុស្ស។ ការលើកឡើងថា ទោះបីជាមានវត្តមានក្របខណ្ឌនីតិវិធី ក៏សិទ្ធិទទួលបានដំណើរការនីតិវិធីដោយស្របច្បាប់នៅតែជួបឧបសគ្គដោយសារតែការអនុវត្តន៍លំអៀង ដែលបង្ហាញថា “នីតិវិធី គឺមានតែឈ្មោះ” (តាមរយៈ ការស្រាវជ្រាវជាក់ស្តែងក្នុងប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន)។

១៣. តាមរយៈការសិក្សាស្រាវជ្រាវជាមូលដ្ឋានរបស់យើង គឺទាមទារឲ្យមានការស្រាវជ្រាវបន្ថែមចំពោះច្បាប់ និងបទប្បញ្ញត្តិក្នុងតំបន់ ដែលអាចជួយលើកកម្ពស់យុទ្ធសាស្ត្រពង្រឹងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធច្បាប់ផ្ដោតសំខាន់សិទ្ធិទទួលបានដំណើរការនីតិវិធីដោយស្របច្បាប់ ការការពារប្រឆាំងមិនឲ្យកើតមានច្បាប់ ដែលពុំមានសុក្រឹតភាពនិងជួយពង្រឹងច្បាប់ឲ្យមានភាពប្រាកដប្រជា និងមានការព្យាករណ៍។

ង- គោលការណ៍ស្នូលទី៣ ៖ ដំណើរការបង្កើតច្បាប់ និងការចូលជាធរមាន ងាយស្រួលស្វែងយល់ យុត្តិធម៌ មានប្រសិទ្ធភាព និងអនុវត្តដោយស្មើភាព

១. ច្បាប់នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ថៃ ម៉ាឡេស៊ី ប៊្រុយណេ និង ហ្វីលីពីន គឺអាចស្វែងរកបានដោយងាយស្រួល ទាំងឯកសារបោះពុម្ព និងឌីជីថល។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ជាចំណុចវិជ្ជមាន គឺថា ច្បាប់និងចូលជាធរមាននៅក្នុងរយៈពេល ១៥ថ្ងៃ^{៧៧} ដូចគ្នានេះ យោងតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញរបស់ប្រទេសថៃ ច្បាប់អាចចូលជាធរមាន និងអនុវត្តបានលុះត្រាតែបានផ្សព្វផ្សាយនៅក្នុងព្រះរាជកិច្ច។

២. ក្រៅពីការចូលជាធរមាននៃច្បាប់ នីតិវិធីក៏កំណត់ថា ដំណើរការនៃការអនុម័តច្បាប់ គួរតែមានភាពច្បាស់លាស់ និងមានតម្លាភាព។ នៅប្រទេសស៊ីងប៊ុរី និង ម៉ាឡេស៊ី កិច្ចប្រជុំសភាបើកចំហជាសាធារណៈ កាលបរិច្ឆេទ ពេលវេលាកិច្ចប្រជុំ និងសេចក្តីព្រាងច្បាប់ ត្រូវបានចែកផ្សាយជាសាធារណៈ។ នៅប្រទេសកម្ពុជា ឡាវ និង វៀតណាម ក៏មាននីតិវិធីច្បាស់លាស់ក្នុងការអនុម័តច្បាប់ តាមរយៈរដ្ឋសភា (ឬសភាជាតិ)។ ចំណែកឯ នីតិវិធីធ្វើច្បាប់នៅប្រទេសថៃ និង ហ្វីលីពីន ក៏បើកចំហជាសាធារណៈ និងបានធានាពីភាពងាយស្រួលក្នុងការស្វែងរកព័ត៌មាន ដូចជា តាមរយៈការផ្សាយបន្តផ្ទាល់តាមប្រព័ន្ធអ៊ីនធឺណែត ដោយជូនភ្ជាប់នូវសេចក្តីព្រាងច្បាប់ ព្រមជាមួយកំណត់សេចក្តី ប្រតិចារិក កំណត់ហេតុ សេចក្តីសម្រេច និងដំណោះស្រាយនានា។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន សិទ្ធិទទួលបានព័ត៌មាន គឺមានចែងយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញរបស់ខ្លួន។

៣. បទប្បញ្ញត្តិសំខាន់ៗនៅប្រទេសវៀតណាមទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះ រួមមាន ច្បាប់ស្តីពីការផ្សព្វផ្សាយឯកសារច្បាប់ ដែលជាទូទៅហៅថា “ច្បាប់អំពីច្បាប់”។ យោងតាមវិសោធនកម្មនៅឆ្នាំ២០០២ និងឆ្នាំ២០០៨ បានចែងថា កំណែប្រែចុងក្រោយនៃព្រាងច្បាប់ត្រូវបានតម្រូវឲ្យផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈ ក្នុងរយៈពេល ៦០ថ្ងៃ ដើម្បីទទួលមតិយោបល់ពីសាធារណជន។ ប្រទេសវៀតណាម បានទទួលយកមតិយោបល់សាធារណជនដាក់បញ្ចូលនៅក្នុងសេចក្តីព្រាងច្បាប់សំខាន់ៗជាច្រើន បើទោះជាមានការចូលរួមដ៏តិចតួចពីសាធារណជន។

៤. ផ្ទុយទៅវិញ នៅប្រទេសប្រិយណេដំណើរការធ្វើច្បាប់មិនត្រូវបានបើកចំហជាសាធារណៈទេ។ ចំណែកនៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីក៏ដូច្នោះដែរ សិទ្ធិចូលរួមក្នុងដំណើរការធ្វើច្បាប់ គឺមានកម្រិត ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យសាធារណជនលំបាកក្នុងការតាមដានដំណើរការរៀបចំច្បាប់។ ការវិវត្តន៍នៃកំណែទម្រង់សភានៅប្រទេសភូមា ពាក់ព័ន្ធនឹងការបង្កើតច្បាប់ថ្មីៗកំពុងស្ថិតក្នុងការឃ្លាំមើល ថាតើដំណើរការនោះបានវិវត្តន៍ត្រឹមត្រូវតាមចំណុចចាំបាច់នៃការគ្រប់គ្រងដោយអំណាចយោធា។

៥. នៅក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់សិទ្ធិចូលរួមយោបល់ក្នុងដំណើរការធ្វើច្បាប់ ពិតជាមានសារៈសំខាន់សម្រាប់សាធារណជនទូទៅ ជាពិសេស សម្រាប់ប្រជាជនក្រីក្រ និងជនងាយរងគ្រោះ។ សមភាពចំពោះមុខច្បាប់ និងសិទ្ធិចូលរួមក្នុងដំណើរការច្បាប់គឺជាធាតុដ៏សំខាន់ក្នុងការឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីនីតិវិធី។ នីតិវិធីតម្រូវឲ្យសាធារណជនមានសិទ្ធិស្មើគ្នាក្នុងការទទួលបានយុត្តិធម៌ និងសេវាសង្គមនានា។^{lviii} ប្រទេសនីមួយៗនៅអាស៊ាន បានអនុម័តយន្តការផ្សេងៗគ្នាក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហានេះ។

៦. នៅប្រទេសសិង្ហបុរី មានការផ្តួចផ្តើមជាច្រើន ដើម្បីជួយដល់ដើមបណ្តឹងឲ្យទទួលបានយុត្តិធម៌។ ឧទាហរណ៍ មានក្របខណ្ឌជំនួយផ្នែកច្បាប់សម្រាប់រៀងក្តីរដ្ឋប្បវេណី និងរៀងក្តីព្រហ្មទណ្ឌ ហើយស្ថាប័ននានា ដូចជា មជ្ឈមណ្ឌលសម្របសម្រួលសហគមន៍ និងតុលាការមូលដ្ឋាន ត្រូវបានបង្កើតឡើង ដើម្បីសម្របសម្រួលការប្រើប្រាស់យន្តការដោះស្រាយជម្លោះ។ នៅប្រទេសប្រិយណេ ការិយាល័យផ្តល់ប្រឹក្សាយោបល់ផ្នែកច្បាប់ត្រូវបានបង្កើតឡើងក្នុងឆ្នាំ២០១០ សម្រាប់ជួយដល់ប្រជាជនដែលមានប្រាក់ចំណូលទាបប៉ុន្តែ នៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ប្រព័ន្ធជំនួយផ្នែកច្បាប់ហាក់ដូចជាមិនមានដំណើរការវិវត្តន៍ទេ។ ទោះបីជាមានជំនួយផ្នែកច្បាប់សម្រាប់ដំណើរការកាត់ក្តីព្រហ្មទណ្ឌ និងបញ្ហាស៊ីវិល ក៏ដើមបណ្តឹងភាគច្រើននៅតែពឹងផ្អែកលើការិយាល័យជំនួយផ្នែកច្បាប់ស្ម័គ្រចិត្ត ដែលពុំអាចរាប់រងគ្រប់តម្រូវការរបស់ប្រជាជនទាំងមូលនោះទេ។

៧. ជំនួយផ្នែកច្បាប់ក៏មាននៅប្រទេសកម្ពុជា ប៉ុន្តែស្ថិតក្រោមការផ្តួចផ្តើមរបស់អង្គការសង្គមស៊ីវិលដូចជា គម្រោងអ្នកការពារច្បាប់កម្ពុជា និងអង្គការជំនួយផ្នែកច្បាប់នៅកម្ពុជា ចំណែកនៅប្រទេសវៀតណាម យន្តការនេះ គឺស្ថិតក្រោមការឧបត្ថម្ភពីរដ្ឋាភិបាល ចំណែកនៅប្រទេសភូមាពុំមានយន្តការនេះទេ។ ជំនួយផ្នែកច្បាប់ក៏បានផ្តល់ជូនដល់ប្រជាពលរដ្ឋដែលពុំមានលទ្ធភាពនៅប្រទេសថៃ និងហ្វីលីពីន ដើម្បីធានាការការពារសិទ្ធិស្មើគ្នាចំពោះមុខច្បាប់ និងសិទ្ធិទទួលបានយុត្តិធម៌។ ការិយាល័យជំនួយផ្នែកច្បាប់នៅប្រទេសថៃ បានផ្តល់សេវាដោយឥតគិតថ្លៃ ទាំងការប្រឹក្សាយោបល់ និងមេធាវី។ សេវាជំនួយផ្នែកច្បាប់ក៏អាចស្វែងរកបាននៅគណៈមេធាវីនៃប្រទេសថៃ ឬការិយាល័យអគ្គព្រះរាជអាជ្ញា។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ការិយាល័យមេធាវីសាធារណៈ គឺផ្តល់សេវាជំនួយផ្នែកច្បាប់ដោយឥតគិតថ្លៃដល់ជនជាប់ចោទក្រីក្រ ប៉ុន្តែក្នុងការអនុវត្តន៍ជាក់ស្តែង គឺជួបបញ្ហាលំបាកក្នុងការទទួលបានសេវានេះ។ យោងតាមការវាយតម្លៃមួយ គឺថាករណីព្រហ្មទណ្ឌដែលជួយដោះស្រាយដោយនាយកដ្ឋានជនក្រីក្រនៅហ្វីលីពីន ក៏នៅតែចំណាយប្រហែលជាបីដងនៃប្រាក់សន្សំប្រចាំឆ្នាំជាមធ្យមរបស់គ្រួសារនីមួយៗ។ គួរគិតសម្គាល់ ប្រជាជនខ្សត់ខ្សោយ និងក្រីក្រនៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ពុំទទួលបានសេវាគាំពារត្រឹមត្រូវក្នុងការស្វែងរកយុត្តិធម៌។^{lx}

៨. បញ្ហាទទួលបានយុត្តិធម៌ និងចំណោទអំពីសមធម៌ចំពោះមុខច្បាប់ក៏កើតមាននៅតំបន់ស្វយ័ត ដែលមានការគ្រប់គ្រងយុត្តិធម៌ដាច់ដោយឡែក។ ឧទាហរណ៍ ការបញ្ចូលច្បាប់មូស្លីម (Sharia Law) នៅក្នុង ស្ថានភាព និងតំបន់ជាក់លាក់ នៅប្រទេសស៊ីឡូប៊ី ម៉ាឡេស៊ី ឥណ្ឌូនេស៊ី ថៃ និង ហ្វីលីពីន។ ទោះបីជានៅ ប្រទេសថៃ ពុំមានតុលាការមូស្លីមដាច់ដោយឡែក (Sharia Court) ក៏នៅក្នុងរឿងក្តីដែលមានភាគីជាជនជាតិ មូស្លីម ដូចជា រឿងក្តីគ្រួសារ និងការបែងចែកទ្រព្យសម្បត្តិចៅក្រមជនជាតិមូស្លីម ត្រូវបានចាត់តាំងឲ្យទទួល បន្ទុកឲ្យដោះស្រាយបញ្ហានេះ។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ក្រមព្រហ្មទណ្ឌមូស្លីមដាច់ដោយឡែក អាចអនុវត្តទៅ លើក្រុមជនជាតិមូស្លីម។ ចំណែកឯប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនៅតំបន់មួយចំនួនមានប្បញ្ញត្តិដោយឡែកពាក់ព័ន្ធនឹង ករណីមូស្លីម (Sharia Inspired) ដូចជា ការរើសអើងប្រឆាំងស្ត្រី។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែមត្រូវធ្វើឡើង ដើម្បីស្វែងយល់ឲ្យកាន់តែច្បាស់ពីច្បាប់សាសនា/ទំនៀមទម្លាប់ និងច្បាប់ពហុព័ន្ធភាព ព្រមទាំងផលប៉ះពាល់ ចំពោះគោលការណ៍ស្មើភាពចំពោះមុខច្បាប់។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែម ក៏គួរពិចារណាពីយុត្តាធិការរវាង យុត្តិធម៌តាមប្រព័ន្ធផ្លូវច្បាប់ និងតាមប្រព័ន្ធសាសនា/ទំនៀមទម្លាប់។ ការខិតកៀកទៅរកការអនុវត្តន៍បែប សាសនា/ទំនៀមទម្លាប់ គឺជាការផ្ទុយនឹងបទដ្ឋាន និងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ដែលច្បាប់ទាំងនេះ អាចនាំ ឲ្យមានវិវាទភ្នំ និងច្រានចោលនូវការប្រើប្រាស់យន្តការយុត្តិធម៌តាមបែបទំនៀមទម្លាប់។ ជាលទ្ធផល នាំឲ្យ មានការបែងចែកអំណាចនយោបាយ និងអំណាចសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងវិស័យយុត្តិធម៌ ព្រមទាំងជួយសម្រប សម្រួលការចរចា និងការចែករំលែកព័ត៌មានរវាងប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌តាមបែបទំនៀមទម្លាប់ និងច្បាប់។

៩. នាពេលថ្មីៗនេះ បានបង្ហាញឲ្យឃើញថា មានការលំបាកដល់អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវ និងការវាយ តម្លៃលើសិទ្ធិក្នុងការទទួលបានយុត្តិធម៌ និងសមធម៌ចំពោះមុខច្បាប់ ដោយហេតុផលថា ប្រទេសនៅអាស៊ាន ជាច្រើនពុំបានចងក្រង ឬពុំមានការផ្សព្វផ្សាយទិន្នន័យសំខាន់ៗ។ ប្រទេសនៅអាស៊ានមួយចំនួនទិន្នន័យនេះ ជាការសម្ងាត់ និងមិនអនុញ្ញាតឲ្យផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈ។ ការវាយតម្លៃឯករាជ្យ គឺកំពុងជួបឧបសគ្គ ដោយសារតែសវនាការធ្វើមួយចំនួនឡើងជាអសាធារណៈ ជាពិសេស នៅពេលមានការអះអាងថា ជាបញ្ហា សន្តិសុខជាតិ។ ជាលទ្ធផល នៅក្នុងបរិបទជាច្រើន គឺពុំអាចទទួលបានទិន្នន័យដែលត្រឹមត្រូវ និងមាន ប្រសិទ្ធភាពក្នុងការអនុវត្តន៍ច្បាប់ និងវិធីសាស្ត្រដាក់ទណ្ឌកម្មចំពោះការមិនអនុវត្តច្បាប់។

១០. នៅពេលប្រទេសនៅអាស៊ានមានក្របខណ្ឌច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដើម្បីសម្របសម្រួលនូវលំហូរព័ត៌ មានដោយសេរី ដោយផ្អែកលើបទប្បញ្ញត្តិ និងច្បាប់ជាតិរបស់ប្រទេសនីមួយៗ។ កិច្ចប្រឹងប្រែងក្នុងការ កសាងច្បាប់សហគមន៍អាស៊ាននៅឆ្នាំ២០១៥ គឺជាធនធានដ៏សំខាន់ក្នុងការពង្រឹងស្ថាប័នរដ្ឋ។ ការផ្សព្វផ្សាយ និងប្រមូលទិន្នន័យឲ្យបានត្រឹមត្រូវ អំពីគូលេខបទល្មើស សេវាជំនួយផ្នែកច្បាប់ សេចក្តីសម្រេចរបស់ តុលាការ និងស្ថិតិព្រហ្មទណ្ឌ និងការវិវត្តន៍នៃច្បាប់ គួរត្រូវចងក្រង។ ករណីមិនមែនត្រឹមតែពង្រឹងតម្លាភាព ប៉ុន្តែក៏ជួយដល់លទ្ធភាពក្នុងការវាយតម្លៃមួយឲ្យបានត្រឹមត្រូវ និងអាចទទួលបាននូវអនុសាសន៍ល្អៗនឹង គោលនយោបាយការពង្រឹង និងការអនុវត្តន៍នីតិរដ្ឋនៅអាស៊ាន។

១១. ក្នុងការធានានូវការអនុវត្តន៍ដំណើរការក្តីប្រកបដោយយុត្តិធម៌ស្របនឹងនីតិរដ្ឋ និងការជំនុំជម្រះ ដោយយុត្តិធម៌ ដូចជា ជនរងគ្រោះ ជាពិសេសជនរងគ្រោះដែលជាអនីតិជន និងជនរងគ្រោះដោយការ រំលោភបំពានផ្លូវភេទ គឺត្រូវមានការការពារផ្លូវច្បាប់ និងការគាំពារផ្នែកស្មារតី ទាំងនៅមុនពេល ក្នុងពេល

និងក្រោយពេលនៃការជំនុំជម្រះក្តី។ ទោះបីជាយ៉ាងណាប្រទេសមួយចំនួនមានចំណាត់ការខុសៗគ្នាចំពោះ ការការពារជនរងគ្រោះ/សាក្សី និងការផ្តល់ការគាំទ្រ ហើយជាទូទៅក្នុងការអនុវត្តន៍ជាក់ស្តែង គឺមានការវិវត្តន៍ តិចតួចបំផុត ដែលទាមទារឲ្យមានការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែម។

១២. ទោះបីជា ប្រទេសសឹង្ហបុរី ពុំទាន់មានកម្មវិធីការពារសាក្សីCaផ្លូវការណ៍ក៏ការគាំពារសាក្សី និង ជនរងគ្រោះដែលជាអតីតជនធ្វើឡើងដោយមន្ត្រីសាធារណៈ។ នៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ការបារម្ភត្រូវបានលើក ឡើងថា សុវត្ថិភាពរបស់ជនរងគ្រោះ ឬសាក្សី អាចទទួលការគំរាមគំហែងពីចុងដាប់ចោទ ដោយពុំមានការ ការពារពីមន្ត្រីនគរបាល។ នៅប្រទេសប្រ៊ុយណេ ទោះបីជាមានគម្រោងការពារសាក្សី ច្បាប់ក៏បានការកំណត់ ពីឃុំខ្លួនជនរងគ្រោះដែលរងអំពើរំលោភបំពានផ្លូវភេទ ហើយអាចឈានដល់ការដាក់ទោសទណ្ឌ បើសិនជា មិនគោរពតាមបទបញ្ជានៃការឃុំខ្លួន។ ការបរាជ័យពុំបានធ្វើកំណែទម្រង់កម្មវិធីគាំពារសាក្សី គឺឆ្លុះបញ្ចាំងថា ជាកត្តារួមចំណែកនាំឲ្យមាននិទណ្ឌភាពចំពោះការកាប់សម្លាប់នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ដូចមាន បញ្ជាក់ក្នុង របាយការណ៍ថា សាក្សីពុំមានឆន្ទៈក្នុងការផ្តល់សក្ខីកម្ម ហើយបានរារាំងជាង ៨០% នៃរឿងក្តី ពុំត្រូវបានកាត់ ទោស។ នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ភ្នាក់ងារគាំពារសាក្សី គឺនៅមិនទាន់អនុវត្តឲ្យបានទូលំទូលាយនៅឡើយទេ។

១៣. ទាក់ទងនឹងសិទ្ធិទទួលបានយុត្តិធម៌ និងការគ្រប់គ្រងយុត្តិធម៌នៅអាស៊ាន មានការទទួលស្គាល់ ថា ជាក់ស្តែង គឺមានភាពខុសប្លែកគ្នាចំពោះគោលការណ៍ក្នុងការអនុវត្តន៍ ដែលនេះទាមទារឲ្យមានការសិក្សា ស្រាវជ្រាវបន្ថែម ដើម្បីធ្វើការប្រៀបធៀបការអនុវត្តន៍ល្អៗ និងមេរៀនដកពិសោធន៍នានា ដែលអាចយកជា គំរូនៅអាស៊ាន។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវនេះ ក៏បានកំណត់នូវកត្តាសំខាន់ៗ ដែលគួរឲ្យបារម្ភ ៖ (ក).ការពុំ អនុវត្តន៍ច្បាប់ ក្នុងករណីដែលអ្នកប្រព្រឹត្តបំពានមិនត្រូវយកទៅផ្ដន្ទាទោស (ខ).ការអនុវត្តន៍ច្បាប់ដោយអន្លើ ក្នុងករណីក្រុមមនុស្សជាក់លាក់ ដូចជា សហគមន៍ជនជាតិដើម ឬជនជាតិភាគតិច ពុំទទួលបានការគាំពារ ឬការអនុវត្តន៍ច្បាប់ និង (គ).ការអនុវត្តន៍ច្បាប់ដោយហួសព្រំដែនកំណត់ក្នុងករណីច្បាប់មួយចំនួនត្រូវបាន យកទៅអនុវត្តន៍ហួសហេតុចំពោះការទោសទណ្ឌ និងនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌ ដូចជា សន្តិសុខជាតិ និងផល ប្រយោជន៍សាធារណៈ។

ច- គោលការណ៍ស្នូលទី៤៖ យុត្តិធម៌ គឺគ្រប់គ្រងដោយស្ថាប័នយុត្តិធម៌ និងតុលាការ ដែលមាន សមត្ថភាព ឯករាជ្យ និងមិនលំអៀង

១. ការសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់យើងបានបង្ហាញឲ្យឃើញពីទស្សនៈទូទៅ និងឥរិយាបថចំពោះភាព ឯករាជ្យរបស់តុលាការ និងភាពមិនលំអៀង ក៏ដូចជាការអភិវឌ្ឍន៍ និងវិជ្ជាជីវៈនៅក្នុងស្ថាប័នតុលាការនៅក្នុង ប្រទេសអាស៊ាន។

២. ប្រទេសសឹង្ហបុរី គឺជាប់លំដាប់ជូរមុខ ផ្អែកតាមការសិក្សាជាសកលមួយចំពោះការទប់ស្កាត់អំពើ ពុករលួយ ប៉ុន្តែប្រទេសអាស៊ានដទៃទៀតពុំមានលំដាប់ថ្នាក់នោះទេ។ ប្រធានតុលាការយុត្តិធម៌ប្រទេស សឹង្ហបុរី គឺជាចៅក្រមជនជាតិអាស៊ីតែម្នាក់គត់ដែលទទួលបានការកិត្តិយសពីក្រុមប្រឹក្សាតុលាការអន្តរជាតិ ដែល “ជួយលើកកម្ពស់កិត្យានុភាពរបស់តុលាការនៅប្រទេសក្នុងអាស៊ី”។^k

៣. ការយល់ឃើញ និងជំនឿទុកចិត្តពីសាធារណជនចំពោះភាពឯករាជ្យ និងភាពមិនលំអៀងរបស់ តុលាការក៏មានភាពខុសៗគ្នាដែរ។ នៅប្រទេសសិង្ហបុរី ប្រជាជនភាគច្រើនមានជំនឿថា យុត្តិធម៌ត្រូវបានគ្រប់ គ្រងដោយត្រឹមត្រូវ និងមិនលំអៀង ប៉ុន្តែនៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីសាធារណជនបានបង្ហាញពីការយល់ឃើញ ថា តុលាការ និងនគរបាល គឺជាស្ថាប័នពុករលួយជាងគេក្នុងចំណោមស្ថាប័ននានា។

៤. ជាការពិតណាស់ មានការរិះគន់ស្ទើរគ្រប់ទិដ្ឋភាព ចំពោះការគ្រប់គ្រងយុត្តិធម៌នៅបណ្តាប្រទេស អាស៊ាន។ សូម្បីតែប្រទេសសិង្ហបុរី ក៏នៅមានការលើកឡើងថា លទ្ធផលនៃការប្រឆាំងនឹងតុលាការ និងការ ចោទប្រកាន់បង្ខូចនយោបាយក្នុងប្រទេស គឺអាចនាំឲ្យមានការវិនិច្ឆ័យលំអៀង។^{២៤}

៥. នៅប្រទេសអាស៊ានដទៃទៀត ការកំណត់ និងចែងនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងដំណើរ ការជ្រើសតាំង និងអាណត្តិរបស់ចៅក្រម គឺអាចបង្កជាឧបសគ្គដល់តុលាការ ឬស្ថាប័នពាក់កណ្តាល តុលាការ។ ឧទាហរណ៍ នៅប្រទេសម៉ាឡេស៊ីអគ្គព្រះរាជអាជ្ញា ត្រូវបានតែងតាំងដោយការសព្វព្រះរាជហា ទ័យពីព្រះមហាក្សត្រ ហើយសេចក្តីសម្រេចរបស់ស្តេច គឺទទួលបានយោបល់ពីនាយករដ្ឋមន្ត្រី ដែលនេះជា ហានិភ័យមួយ បានបង្ហាញថា អំណាចនីតិប្រតិបត្តិមានឥទ្ធិពលខ្លាំងដល់អគ្គព្រះរាជអាជ្ញាចំពោះការប្រើ ប្រាស់នូវឆន្ទានុសិទ្ធិខ្លួន។

៦. ស្រដៀងគ្នានេះ ការបង្កើតសាលាក្តីនៅចុងឆ្នាំ១៩៨០ ដើម្បីជំនុំជម្រះករណីរបស់លោកប្រធានា ធិបតីម៉ាឡេស៊ី Tun Salleh Abas និងចៅក្រម ដែលបានរិះគន់រដ្ឋាភិបាល ត្រូវបានទិះរៀនជាខ្លាំង គឺថាជា ការជ្រៀតជ្រែករបស់អំណាចនីតិប្រតិបត្តិនៅក្នុងការងារតុលាការ និងអំណាចក្នុងការចាត់តាំងចៅក្រម។ នៅ ប្រទេសប្រ៊ុយណេស្តេច **ស៊ុលតង់** គឺមានអំណាចផ្តាច់មុខក្នុងការតែងតាំងចៅក្រម ប៉ុន្តែពុំមានព័ត៌មានដែល បញ្ជាក់ពីការជ្រៀតជ្រែករបស់រដ្ឋាភិបាលក្នុងការតែងតាំង ឬដកហូតតំណែង រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្ន ពុំទាន់ មានការចោទប្រកាន់ធំៗ អំពីការប្រើឥទ្ធិពលមិនត្រឹមត្រូវនៅក្នុងការងារតុលាការ។

៧. ការរៀបចំឲ្យបានច្បាស់លាស់ពីសុវត្ថិភាពការងារ និងការជួយឧបថមផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុ គឺជាផ្នែក មួយធានាដល់មន្ត្រីតុលាការឲ្យអនុវត្តការងារដោយពុំមានភាពភ័យខ្លាច ឬចំណុះបុគ្គលណាម្នាក់។ ដូចដែល បានបង្ហាញក្នុងតារាងនីតិវិធីអាស៊ាន (មើលឧបសម្ព័ន្ធទី២) ក្រៅពីប្រទេសភូមា វៀតណាម និងឡាវ ប្រទេស ផ្សេងទៀតបានផ្តល់នូវកិច្ចធានាសន្តិសុខដល់កិច្ចការតុលាការ។ ប្រាក់បៀវត្សន៍របស់មន្ត្រីតុលាការ គឺមាន ភាពខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំងពីប្រទេសមួយទៅប្រទេសមួយនៅអាស៊ាន។ ចៅក្រមនៅប្រទេសសិង្ហបុរីទទួលបាន ប្រាក់បំណាច់ខ្ពស់បំផុតក្នុងពិភពលោក ដែលជាយុទ្ធសាស្ត្រដ៏ជោគជ័យក្នុងការកាត់បន្ថយអំពើពុករលួយ។ ទោះបីយ៉ាងណា នៅក្នុងយុគ្រាធិការអាស៊ាន ចៅក្រមជាទូទៅទទួលបានប្រាក់បៀវត្សរ៍តិចតួច បើប្រៀប ធៀបទៅនឹងប្រាក់បំណាច់របស់វិស័យឯកជន។ នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ប្រាក់បៀវត្សរ៍របស់ចៅក្រម គឺមាន កម្រិតត្រឹមតែ ៣០,០០០ប៉េសូ (ប្រហែល៦៩១ដុល្លារ) ដែលមានគម្លាតយ៉ាងខ្លាំងបើធៀបនឹងប្រាក់ខែនៅក្នុង វិស័យឯកជន។ ប្រាក់បៀវត្សរ៍តិច គឺជាមូលហេតុដ៏ចម្បងនៅប្រទេសហ្វីលីពីន ដែលធ្វើឲ្យមានចៅក្រមសរុប

តែ ២,៣០០នាក់ ប៉ុណ្ណោះ គឺជាតួលេខតិចជាងតម្រូវការ ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យតុលាការតាមបណ្តាខេត្តពុំមាន ដំណើរការ។

៨. ការទាមទារឲ្យមានឯករាជ្យភាពក្នុងវិស័យតុលាការ គឺមានចែងកំណត់ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងកំណែ ទម្រង់ប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌នៅប្រទេសថៃ ក្នុងគោលបំណងពង្រឹងស្ថាប័នឯករាជ្យ។ នៅឆ្នាំ២០០០ កិច្ចការរបស់ តុលាការលែងស្ថិតក្រោមក្រសួងយុត្តិធម៌ទៀតទេ ដែលនេះជាការកាត់បន្ថយនូវការជ្រៀតជ្រែករបស់រដ្ឋាភិ បាលក្នុងការងារតុលាការ។ វិធានការស្រដៀងគ្នានេះ ត្រូវបានគេយកទៅប្រើក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន ដូចជា ការអនុម័តក្រមវិជ្ជាជីវៈចៅក្រមដោយតុលាការកំពូល។ ចំណែកឯ នៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី គោលនយោបាយ ក្រោម “ដំបូលតែមួយ” បានទប់ស្កាត់រដ្ឋាភិបាលមិនឲ្យជ្រៀតជ្រែកក្នុងការតែងតាំង ការផ្តល់តំណែង ការ ប្រគល់ភារកិច្ច ការដាក់ពិន័យ ឬការដកហូតដំណែងរបស់ចៅក្រម។ វិធានការនេះ គឺជាការធានានូវការបែង ចែកអំណាច ផ្អែកលើយន្តការការត្រួតពិនិត្យ និងតុល្យភាព ដូចដែលបានពន្យល់ខាងលើ គឺជាលក្ខខណ្ឌ ដំបូងសម្រាប់ភាពឯករាជ្យរបស់តុលាការ។

៩. ទោះបីជាវិធានការជាវិជ្ជមាននេះ ត្រូវបានបង្កើតឡើង ដើម្បីពង្រឹងសមត្ថភាព និងគុណភាពរបស់ ចៅក្រម និងព្រះរាជអាជ្ញាក្នុងស្រុក ក៏កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងនេះអាចមិនទទួលបានជោគជ័យ ដោយការអនុវត្តន៍ ជួយ។ ឧទាហរណ៍ នៅប្រទេសហ្វីលីពីននីតិវិធីក្នុងការចាត់តាំងចៅក្រម គឺហាក់មានភាពតឹងរឹង ប៉ុន្តែជាក់ ស្នែងពុំត្រូវបានអនុវត្តទេ។ តាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវបានបង្ហាញឲ្យឃើញថា មតិភាគច្រើនពីចៅក្រម និង មេធាវីពុំបានពេញចិត្តចំពោះដំណើរការជ្រើសរើសនេះទេ។ ជាថ្មីម្តងទៀត នៅប្រទេសហ្វីលីពីន ទោះបីជា មានស្ថាប័នអប់រំច្បាប់ និងបណ្តុះបណ្តាលចៅក្រមល្អៗ ប៉ុន្តែមិនបានឆ្លុះបញ្ចាំងថា ចៅក្រម និងអ្នកច្បាប់ មានសមត្ថភាពខ្ពស់។

១០. ជាសេចក្តីសន្និដ្ឋាន តាមរយៈរបាយការណ៍ប្រចាំប្រទេសនីមួយៗបានបង្ហាញថា ប្រទេសភាគ ច្រើននៅអាស៊ាន គឺមានកម្មវិធីកំណែទម្រង់ប្រព័ន្ធច្បាប់ និងយុត្តិធម៌ព្រមទាំងការពង្រឹងស្ថាប័នយុត្តិធម៌ ប៉ុន្តែ ការអនុវត្តន៍ជាក់ស្តែងនៅមិនទាន់មានករណី និងនៅមិនទាន់បង្ហាញលទ្ធផលជាវិជ្ជមានទេ។ ការសិក្សាស្រាវ ជ្រាវរបស់យើងបានលើកជាសំណើថា កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងនិងការវិវត្តន៍ឲ្យកាន់តែខ្លាំង គឺជាការចាំបាច់ ដើម្បី លើកកម្ពស់ស្តង់ដាររួម និងការអនុវត្តន៍ឲ្យបានត្រឹមត្រូវ សំដៅកសាងសមត្ថភាព និងឯករាជ្យភាពរបស់ ស្ថាប័នតុលាការនៅក្នុងតំបន់ដែលមានសារៈសំខាន់ក្នុងការសម្រេចឲ្យបាននូវគោលដៅ និងគោលបំណង ក្នុងការគាំទ្រការធ្វើសមាហរណកម្មសេដ្ឋកិច្ច និងសន្តិសុខនយោបាយនៅឆ្នាំ២០១៥។

១១. ការសិក្សាជាមូលដ្ឋានរបស់យើង បានបង្ហាញពីចំណោទបញ្ហាក្នុងការបណ្តុះបណ្តាល និង ពង្រឹងសមត្ថភាពវិជ្ជាជីវៈរបស់ចៅក្រមក្នុងប្រទេសអាស៊ាន។ បញ្ហានេះកើតឡើងមកពីកត្តាជាច្រើន រួមមាន គុណភាពនៃការអប់រំច្បាប់កម្រិតខ្ពស់ និងកម្រិតវិជ្ជាជីវៈ គុណភាពនៃការបណ្តុះបណ្តាលចៅក្រមបញ្ហាប្រាក់ បៀវត្សរ៍ ឧបសគ្គក្នុងដំណើរការនីតិវិធីជ្រើសរើស និងកត្តាជាក់លាក់ជាច្រើនទៀត ដូចជា អំពើហិង្សាប្រឆាំង នឹងស្ថាប័នតុលាការ និងកង្វះបន្ទប់សវនាការដែលមានសន្តិសុខ និងសុវត្ថិភាពដល់ចៅក្រម។

១២. ការពង្រឹងស្ថាប័នតុលាការទាមទារនូវការលើកកម្ពស់ និងពង្រឹងសមត្ថភាពនិងភាពឯករាជ្យរបស់តុលាការ។ ប្រសិនបើផលប្រយោជន៍របស់ស្ថាប័ននីតិប្រតិបត្តិគ្របដណ្តប់ ឬជ្រៀតជ្រែកទៅក្នុងកិច្ចការតុលាការ ដូច្នោះ វិស័យតុលាការនៅតែទន់ខ្សោយ និងគ្មានប្រសិទ្ធភាព។ ការពង្រឹងសមត្ថភាព និងគុណតម្លៃរបស់តុលាការក្នុងស្រុកនឹងនាំមកនូវការព្យាករណ៍ច្បាប់ ដែលចាំបាច់សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចនៅកម្រិតថ្នាក់ជាតិ និងថ្នាក់តំបន់។ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវលម្អិត អំពីការកសាងសមត្ថភាព និងអំពីសមត្ថកិច្ចរបស់តុលាការក្នុងតំបន់ គឺអាចបង្ហាញនូវមូលដ្ឋាន ដើម្បីផ្តល់ជាអនុសាសន៍ក្នុងការពង្រឹងស្ថាប័នតុលាការតាមរយៈការផ្តួចផ្តើមថ្នាក់តំបន់។

គ. ការសន្និដ្ឋាន និងអនុសាសន៍

១. ជាថ្មីម្តងទៀត ធម្មនុញ្ញអាស៊ាន គឺជានិមិត្តរូបមួយដ៏សំខាន់ក្នុងការលើកកម្ពស់នីតិរដ្ឋ ដែលបង្ហាញពីទស្សនៈអភិបាលកិច្ចល្អ និងផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងការការពារសិទ្ធិមនុស្ស។

២. ក្នុងចំណោមកិច្ចការជាច្រើន គោលការណ៍ស្នូល ដែលយើងបានកំណត់ថា ជាមូលដ្ឋានក្នុងការវាយតម្លៃនីតិរដ្ឋ ដែលទាក់ទងទៅនឹងសិទ្ធិមនុស្ស គឺមិនត្រឹមតែការអនុម័តច្បាប់ ប៉ុន្តែទាំងការពង្រឹង និងការអនុវត្តច្បាប់ផងដែរ។ តម្រូវការចាំបាច់ក្នុងការបែងចែកអំណាចឲ្យបានច្បាស់រវាងអំណាចនីតិប្រតិបត្តិ អំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ និងអំណាចតុលាការ គឺត្រូវឲ្យស្របនឹងបទប្បញ្ញត្តិ និងវិធាននានា។

៣. ការសិក្សាជាមូលដ្ឋានរបស់យើង បានបង្ហាញថា រដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ានបានប្តេជ្ញាចិត្តយ៉ាងមុតមាំចំពោះគោលការណ៍ស្នូលទាំងនេះក្នុងការពង្រឹងនីតិរដ្ឋ ព្រមទាំងបញ្ចូលគោលការណ៍នេះនៅក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់របស់ខ្លួន។

៤. ទោះបីយ៉ាងណាការពង្រឹងនីតិរដ្ឋ គឺពុំងាយស្រួលដូចជាការលើកឡើងទេ។ ក្នុងការអនុវត្តន៍ គឺទាមទារនូវបណ្តាវិធានការទាំងឡាយ ដែលបានរៀបរាប់នៅក្នុងរបាយការណ៍សង្ខេបនេះ។ បើទោះជា វិធានការមួយចំនួនសំខាន់ជាងវិធានការផ្សេងទៀត ប៉ុន្តែវិធានការទាំងនេះត្រូវតែរួមបញ្ចូលគ្នា ដើម្បីឲ្យសម្រេចបាននូវច្បាប់ និងយុត្តិធម៌ ដែលជាដំណើរឆ្ពោះទៅរកនីតិរដ្ឋប្រកបដោយចីរភាព។ ដូចដែលយើងបានឃើញថា ប្រទេសមួយចំនួននៅអាស៊ានបានអនុម័តស្ទើរគ្រប់វិធានការទាំងនេះ ចំណែកឯប្រទេសខ្លះទៀត នៅមិនទាន់បានអនុម័តនៅឡើយ។

៥. ការសិក្សាជាមូលដ្ឋានរបស់យើងសូមសន្និដ្ឋានដូចខាងក្រោម ដើម្បីជាជំនួយសម្រាប់ការស្រាវជ្រាវបន្ថែមទៀត។

៦. ទី១-ការសិក្សានេះបានបង្ហាញពីមូលដ្ឋាន និងពីចំណុចគោល ក្នុងការប្រមូលព័ត៌មានអំពីយន្តការ និងកម្មវិធី ដែលមាននៅក្នុងប្រទេសអាស៊ាននាពេលបច្ចុប្បន្ន ដើម្បីលើកកម្ពស់នីតិរដ្ឋ និងតុលាការ។

៧. ការសិក្សារបស់យើង បានបង្ហាញពីការឯកភាពយ៉ាងទូលាយនៅអាស៊ានពីការពង្រឹងនីតិវិធី។ ធម្មនុញ្ញអាស៊ានបានបង្ហាញនូវក្របខណ្ឌទស្សនៈនៃការយល់ដឹងពីសារៈសំខាន់នៃនីតិវិធី ប្រជាធិបតេយ្យ និងសិទ្ធិមនុស្ស ដែលជាគោលការណ៍មានទំនាក់ទំនង និងជួយពង្រឹងការអនុវត្តទៅវិញទៅមក ហើយរដ្ឋជាសមាជិកត្រូវប្រឹងប្រែងការពារ និងលើកកម្ពស់។

៨. ទោះបីជាមានភាពខុសគ្នាពីវិសាលភាពនៃនីតិវិធី ដែលអនុម័តដោយរដ្ឋាភិបាលអាស៊ាន ក៏នៅតែប្រកាន់គោលការណ៍ការពារសិទ្ធិមនុស្ស។

៩. បញ្ហាលំបាកក្នុងការទទួលបានទិន្នន័យ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងសូចនាករ និងបទដ្ឋាននៃការអនុវត្តនីតិវិធី ជាហេតុនាំឲ្យជួបឧបសគ្គសម្រាប់ការវាយតម្លៃអំពីនីតិវិធី។

១០. ជំហានបន្ទាប់ គួរធ្វើការវិភាគ ការស្រាវជ្រាវឲ្យកាន់តែស៊ីជម្រៅ ដែលអាចផ្តល់ជាមេរៀនដកពិសោធន៍ និងលើកជាអនុសាសន៍ទៅលើគោលនយោបាយដែលពាក់ព័ន្ធ។ ចំណែកឯការសិក្សាស្រាវជ្រាវបែបប្រៀបធៀប គឺអាចជាការវាយតម្លៃពីប្រសិទ្ធភាពនៃវិធានការក្នុងតំបន់ ដែលពិតជាមានអត្ថប្រយោជន៍ និងជាមេរៀនដកពិសោធន៍សម្រាប់ជួយរដ្ឋាភិបាលអាស៊ាន និងស្ថាប័នអន្តររដ្ឋាភិបាល ដើម្បីសម្រេចគោលដៅរួម និងការអនុវត្តន៍ល្អ។

១១. ម្យ៉ាងវិញទៀត មកដល់ពេលនេះ យើងពុំចាំបាច់ឲ្យមានការកំណត់ឲ្យច្បាស់ពីទស្សនៈស៊ីជម្រៅនៃនីតិវិធីទេ ព្រោះចំណុចនេះបានពន្យល់យ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងកថាខណ្ឌទី ២៧ ប៉ុន្តែយើងត្រូវពិណ្ឌនាឲ្យបានស៊ីជម្រៅពីបញ្ហាប្រឈម និងការអនុវត្តនីតិវិធី។ ការបង្កើនការសិក្សាស្រាវជ្រាវលម្អិតលើការសិក្សាជាមូលដ្ឋាន គឺបង្ហាញពីយុទ្ធសាស្ត្រដ៏មានប្រសិទ្ធភាពសម្រាប់ការអនុវត្តនីតិវិធី។

១២. ទី២-ដើម្បីជំរុញឲ្យមានការស្រាវជ្រាវបន្ថែម ការប្រមូលចងក្រងនូវទិន្នន័យ និងឯកសារផ្សេងៗ គឺជាគន្លឹះមួយដ៏សំខាន់។ នៅក្នុងករណីជាច្រើន អ្នកស្រាវជ្រាវប្រចាំប្រទេសនីមួយៗរបស់យើង ពុំអាចទទួលបានទិន្នន័យច្បាស់លាស់ ដោយសារការលាក់ការសម្ងាត់ ឬការពុំផ្សព្វផ្សាយជាសធារណៈ។ សមាជិកអាស៊ានអាចទទួលបានប្រយោជន៍ជាច្រើន ក្នុងការយកមកគិតពិចារណាពីបញ្ហាប្រឈម ដែលជួបប្រទះនៅថ្នាក់តំបន់ និងសិក្សាពីវិធីសាស្ត្រ ដែលប្រទេសនីមួយៗបានដោះស្រាយបញ្ហាទាំងនេះ។ ជំហានទី១ គឺត្រូវប្រមូលព័ត៌មាន ចងក្រងធ្វើជាឯកសារ និងការវិភាគឲ្យបានត្រឹមត្រូវ។ ព័ត៌មានទាំងនេះគួររក្សាទុកក្នុងប្រព័ន្ធទិន្នន័យ ឬប្រព័ន្ធណាមួយ ដែលអាចងាយស្រួលដល់ការស្រាវជ្រាវពាក់ព័ន្ធនឹងគោលនយោបាយនានា។

១៣. ទី៣-ការសិក្សាស្រាវជ្រាវស៊ីជម្រៅបន្ថែមគួរធ្វើឡើង ដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវពីវិធីសាស្ត្រកំណែទម្រង់នីតិវិធីរបស់ប្រទេស និងស្ថាប័ននានានៅអាស៊ាន ទាញយកនូវមេរៀនទាក់ទងនឹងភាពជោគជ័យ និងបរាជ័យដើម្បីជាបទពិសោធន៍។ កំណត់ពីប្រភេទនៃបញ្ហា ដែលការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែម គួរយកចិត្តទុកដាក់។

១៤. ទី៤-ដំណើរការកំណត់រកអ្នកស្រាវជ្រាវចំពោះការអនុវត្តន៍ការងារស្រាវជ្រាវជាមូលដ្ឋាន អំពីនីតិវិធីនៅអាស៊ាន គឺមានការលំបាកដោយសារកង្វះអ្នកជំនាញលើវិស័យនេះ។ ដូច្នេះ សំខាន់ណាស់ គួរឲ្យមានការកសាងសមត្ថភាពរបស់អ្នកស្រាវជ្រាវក្នុងប្រទេស។ ការស្រាវជ្រាវជាក់ស្តែងបន្ថែម ពុំអាចធ្វើបានទេប្រសិនបើគ្មានការដឹកនាំ ឬណែនាំបន្ថែម។

១៥. នៅក្នុងសេចក្តីសន្និដ្ឋាននេះ គឺជាអនុសាសន៍ សម្រាប់ការស្រាវជ្រាវបន្ថែម អំពីនីតិវិធី ការកំណែទម្រង់ និងការកសាងសមត្ថភាព៖

១.ធ្វើការស្រាវជ្រាវឲ្យបានស៊ីជម្រៅបន្ថែមដោយសហការជាមួយរដ្ឋជាសមាជិកអាស៊ាន និង AICHR ដើម្បីកំណត់នូវប្រធានបទជាក់លាក់ និងយន្តការគោលនយោបាយទូលំទូលាយ ឬលិខិតុបករណ៍នៅអាស៊ាន ក្នុងការពង្រឹងនីតិវិធី ដែលនៅមានភាពខ្វះចន្លោះ។

២.លើកកម្ពស់ការអប់រំ និងការយល់ដឹងអំពីសិទ្ធិមនុស្ស និងនីតិវិធី រួមទាំងការបង្កើតកម្មវិធីសិក្សាពីប្រព័ន្ធច្បាប់នៅអាស៊ាន និងទំនាក់ទំនងនៃគោលការណ៍ និងគោលបំណងដែលចែងក្នុងធម្មនុញ្ញអាស៊ាន រួមមាន ការលើកកម្ពស់នីតិវិធី និងអភិបាលកិច្ចល្អ និងការគោរពការលើកកម្ពស់ និងការការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពមូលដ្ឋាន។

៣.ការអភិវឌ្ឍន៍ និងការអនុវត្តន៍កម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលពីបទដ្ឋាននីតិវិធី ការអនុវត្តន៍ល្អៗ និងក្របខណ្ឌច្បាប់សម្រាប់មន្ត្រីសង្គមស៊ីវិល និងអ្នកស្រាវជ្រាវមកពីបណ្តាក្រសួងនានានៅក្នុងប្រទេសអាស៊ានទាំង ១០។

៤.ការអភិវឌ្ឍន៍ និងការអនុវត្តន៍កម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាលតុលាការ សម្រាប់ចៅក្រមក្នុងតំបន់អាស៊ាន ដើម្បីពង្រឹងប្រព័ន្ធតុលាការ។

៥.ស្នើឡើងនូវសេចក្តីព្រាងដែលគាំទ្រ និងលើកកម្ពស់នីតិវិធី ដែលមាននៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងការណ៍អាស៊ានស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស និងការអនុវត្តន៍ល្អៗនៅក្នុងឆាកអន្តរជាតិ។

៦.ជំរុញឲ្យមានការបង្កើតបណ្តាញមេធាវីសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំតំបន់ អ្នកស្រាវជ្រាវជាន់ខ្ពស់ ចូលរួមក្នុងការសិក្សាអំពីគោលនយោបាយ ច្បាប់នីតិវិធី និងសិទ្ធិមនុស្សនៅអាស៊ាន ដើម្បីពង្រឹងសមត្ថភាព និងបង្កើនភាពឯកទេសក្នុងស្រុក។

៧.ប្រមូលចងក្រងបង្កើតមូលដ្ឋានទិន្នន័យអំពីនីតិវិធី ស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស ដែលអាចបម្រើជាមជ្ឈមណ្ឌលស្តុកទិន្នន័យពីគ្រប់ប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានទាំង១០ ហើយក៏ជាការតាមដាននូវសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការសំខាន់ៗ និងភាពបម្រែបម្រួលនៃប្បញ្ញត្តិ ឬច្បាប់នានាដែលនាំឲ្យអាចជួយលើកកម្ពស់ ឬបង្ហាត់ដំណើរការគោលការណ៍នីតិវិធី។

៨.សំណូមពរដល់ប្រទេសអាស៊ានទាំងអស់ ផ្សព្វផ្សាយឯកសារ និងទិន្នន័យព័ត៌មាន អំពីគោលការណ៍ស្នូលនៃនីតិវិធី ដែលបានលើកឡើងខាងលើ សម្រាប់បម្រើដល់ការស្រាវជ្រាវ និងអង្គការសង្គមស៊ីវិល និងសាធារណជន ជាពិសេសផ្សព្វផ្សាយនូវស្ថិតិទាក់ទងនឹងដំណើរការកាត់ក្តីរបស់តុលាការ ទាក់ទងនឹងរឿងក្តីរំលោភសិទ្ធិមនុស្ស ដូចជា ចំនួនដាក់ពាក្យបណ្តឹងការបិទការស៊ើបសួរ និងដំណោះស្រាយដល់ជនរងគ្រោះ។

៩.ការត្រួតពិនិត្យលើបទពិសោធន៍ និងយុត្តាធិការនៃគណៈកម្មការសិទ្ធិមនុស្សថ្នាក់ជាតិ និងស្ថាប័នឃ្លាំមើលសិទ្ធិមនុស្សនានា ដើម្បីពិចារណាពីមេរៀនដកពិសោធន៍ និងវិធីសាស្ត្រជួយពង្រឹងការអនុវត្តន៍។

១០.ស្នើឲ្យមានការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែម ដែលធ្វើការសហការជាមួយ AICHR នៅក្នុងប្រធានបទអំពីការបង្កើតគណៈកម្មការសិទ្ធិមនុស្សថ្នាក់ជាតិ មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវ ឬក៏ស្ថាប័នផ្សេងទៀត ដើម្បីលើកកម្ពស់ និងការពារសិទ្ធិមនុស្សក្នុងប្រទេសអាស៊ាន។

១១.ការស្រាវជ្រាវអំពីភាពខ្វះចន្លោះក្នុងការអនុវត្តន៍អនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ (CRC) និងអនុសញ្ញាស្តីពី ការលុបបំបាត់ចោលរាល់ទម្រង់នៃរើសអើងប្រឆាំងស្ត្រី (CEDAW) នៅអាស៊ាន ក៏ដូចជាជួរជាសមាជិកអាស៊ានបានផ្តល់សច្ចាប័ន ឬយល់ព្រមលើលិខិតុបករណ៍ទាំងនេះ។

១២. ចំពោះលិខិតុបករណ៍អន្តរជាតិទាំងឡាយស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស ប្រទេសមួយចំនួននៅអាស៊ាន ពុំទាន់បានផ្តល់សច្ចាប័នទទួលយកនៅឡើយទេ ដូច្នេះ ការសិក្សាស្រាវជ្រាវបន្ថែមអំពីមូលដ្ឋានសិទ្ធិមនុស្ស ដែលមាននៅក្នុងប្រទេសនេះ មុននឹងទទួលយកលិខិតុបករណ៍អន្តរជាតិ ដូចជា ៖

- ក- កិច្ចការ និងកាតព្វកិច្ច ដើម្បីការពារសិទ្ធិមនុស្ស
- ខ- សិទ្ធិរបស់ជនជាតិភាគតិច និងជនជាតិដើម ក៏ដូចជាក្រុមសាសនាភាគតិច
- គ- សិទ្ធិរបស់ជនភៀសខ្លួន អ្នកសុំជ្រកកោន និងការជម្លៀសចេញក្នុងស្រុក
- ឃ- ការការពារទប់ស្កាត់នឹងការធ្វើទារុណកម្មការប្រមាថមើលងាយ និងអមនុស្សធម៌ព្រមទាំងការដកហូតជីវិតដោយពុំទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តី
- ង- សិទ្ធិទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តីដោយយុត្តិធម៌ រួមទាំងសិទ្ធិនៅដំណាក់កាលមុនការជំនុំជម្រះ (ការឃុំខ្លួន)
- ច- សេរីភាពបញ្ចេញមតិ និងគំនិត រួមទាំងសារព័ត៌មាន
- ឆ- សិទ្ធិទទួលបានអាហារ ទឹក អនាម័យ ទីជំរក ការថែរក្សាសុខភាព និងការអប់រំ
- ជ- សិទ្ធិលើទ្រព្យសម្បត្តិ រួមទាំងសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លី និងដី

១៣.កំណត់ត្រាពីការវិវត្តន៍នៃអង្គការសិទ្ធិមនុស្ស ដូចជា AICHR និង ACWC និងការផ្តល់ការគាំទ្រចំពោះការស្រាវជ្រាវបន្ថែមលើប្រធានបទនេះ។

១៦. អាស៊ានកំពុងតែវិវត្តឆ្ពោះទៅកាន់ការធ្វើសមាហរណកម្មក្នុងតំបន់លើផ្នែកសន្តិសុខនយោបាយ និងកិច្ចសហប្រតិបត្តិការសេដ្ឋកិច្ច យើងសង្ឃឹមថា ក្របខណ្ឌនៃគោលការណ៍ស្នូលអាចក្លាយទៅជា “នីតិវដ្ត” ដែលឯកសារនេះ បានលើកឡើងថា ពិតជាមានភាពចាំបាច់។ ការសិក្សានេះបានបង្ហាញពីមូលដ្ឋានគោលការណ៍ស្នូល និងការអនុវត្តន៍ទាក់ទងទៅនឹងនីតិវដ្ត ហើយបានបង្ហាញពីចំណុចគោលសម្រាប់វាយតម្លៃពីការអនុវត្តន៍នីតិវដ្តនៅក្នុងតំបន់។ បន្ទាប់ពីការស្ទាបស្ទង់មតិពីគោលការណ៍ និងការអនុវត្តន៍នៅក្នុងប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានទាំង១០ បានបង្ហាញថា ការរកវិធីសាស្ត្រឲ្យកាន់តែប្រសើរ ដើម្បីឈានទៅសម្រេចឲ្យបាននូវភាពជិតស្និទ្ធក្នុងតំបន់ គឺស្របតាមការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់អាស៊ានចំពោះនីតិវដ្តអភិបាលកិច្ចល្អ និងការបង្កើតសហគមន៍ច្បាប់មួយ ដោយចែករំលែកនូវគុណតម្លៃ និងបទដ្ឋាននានា។

ឧបសម្ព័ន្ធទី ១ - សូចនាករ

គោលការណ៍ស្នូលទី១ ៖ រដ្ឋាភិបាល មន្ត្រី និងភ្នាក់ងាររដ្ឋាភិបាលត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់

១. តើអំណាចរបស់រដ្ឋាភិបាលត្រូវបានកំណត់ និងកម្រិតនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងច្បាប់គោលដទៃដែរឬទេ?
២. តើច្បាប់កំពូលអាចធ្វើវិសោធនកម្ម ឬល្អការអនុវត្តន៍ស្របតាមវិធាន និងនីតិវិធីដែលមានចែងក្នុងច្បាប់ដែរឬទេ?
៣. តើមន្ត្រី និងភ្នាក់ងាររដ្ឋាភិបាល រួមទាំងនគរបាល និងមន្ត្រីតុលាការ ត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់ ចំពោះការប្រព្រឹត្តល្មើស រួមមានការរំលោភបំពានសិទ្ធិឯកជន ការអនុវត្តន៍ហួសបទបញ្ជា និងការរំលោភលើសិទ្ធិជាមូលដ្ឋាន?

គោលការណ៍ស្នូលទី២ ៖ ច្បាប់ និងនីតិវិធីក្នុងការចាប់ខ្លួន ការឃុំខ្លួន និងដាក់ទណ្ឌកម្មដោយស្របច្បាប់ និងមិនលំអៀង

១. តើក្រមព្រហ្មទណ្ឌនិងក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌ (រួមទាំងវិធានការរដ្ឋបាល ដែលផ្តល់ការការពារដល់ការឃុំឃាំង ឬវិធានទោសទណ្ឌ)មានការផ្សព្វផ្សាយ និងអាចស្វែងរកបានយ៉ាងទូលំទូលាយមានបច្ចុប្បន្នភាព និងអាចរកបានគ្រប់ភាសាផ្លូវការណ៍ដែរឬទេ?
២. តើច្បាប់ទាំងនេះងាយរកបានងាយស្រួលយល់ មិនមានប្រតិសកម្មអាចអនុវត្តអាចព្យាករណ៍មានភាពស្មើគ្នា និងសមស្របតាមច្បាប់ជាធរមាន?
៣. តើច្បាប់មានអំណាចរដ្ឋបាលវិធានការបង្ការការឃុំខ្លួនបណ្តោះអាសន្ន ដោយមិនមានការចោទប្រកាន់ ឬសវនាការក្នុងអំឡុងពេលប្រក្រាបអំឡុងពេលដែលប្រទេសស្ថិតនៅក្នុងភាពអាសន្ន?
៤. តើច្បាប់ការពារជនជាប់ចោទពីការរំលោភបំពាន ឬការដាក់ទណ្ឌកម្មតាមទំនើងចិត្ត ឬហួសពីការកំណត់ដោយច្បាប់ ឬការដាក់ពិន័យរួមមានការប្រព្រឹត្តដោយអមនុស្សធម៌ការធ្វើទារុណកម្មការចាប់ខ្លួនតាម

អំពើចិត្ត ការឃុំឃាំងដោយគ្មានការចោទប្រកាន់ ឬជំនុំជម្រះ និងការកាត់ទោសប្រហារជីវិតដោយខុសច្បាប់?
តើសិទ្ធិ habeas corpus ត្រូវបានកំណត់ក្នុងកាលៈទេសៈណាដែរ?

៥. តើច្បាប់បានបញ្ញត្តិពីការសន្មតទុកជាមុនថាគ្មានទោសឬទេ?

៦. តើជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិទទួលបានមេធាវីភ្លាមៗ ឬអាចប្រាស្រ័យទាក់ទងជាមួយមេធាវីដោយ
ទៀងទាត់ ឬសិទ្ធិទទួលបានការតំណាងពីមេធាវីនៅគ្រប់ដំណាក់កាលនៃនីតិវិធីតុលាការ ឬមេធាវីត្រូវបានតែង
តាំងចំពោះជនជាប់ចោទដែលពុំមានលទ្ធភាពបង់ថ្លៃសេវាដែរឬទេ? តើជនជាប់ចោទត្រូវបានផ្តល់ព័ត៌មានពី
សិទ្ធិទាំងនេះ ប្រសិនបើពួកគេគ្មានជំនួយផ្នែកច្បាប់?

៧. តើច្បាប់ធានាចំពោះជនជាប់ចោទនូវសិទ្ធិទទួលបានការផ្តល់ព័ត៌មាន អំពីការចោទប្រកាន់នៅក្នុង
ពេលសមស្រប ឬមានពេលវេលាគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការពារខ្លួន និងទំនាក់ទំនងជាមួយមេធាវី?

៨. តើច្បាប់បានធានាដល់ជនជាប់ចោទនូវសិទ្ធិទទួលបានការជំនុំជម្រះក្តីដោយគ្មានការពន្យារពេល
ឬការជំនុំជម្រះចំពោះមុខជនជាប់ចោទ និងការការពារខ្លួនដោយខ្លួនឯង ឬដោយមេធាវី (ការសួរដេញដោល
សាក្សី និងការពិនិត្យភស្តុតាង)?

៩. តើច្បាប់បានផ្តល់សិទ្ធិប្តឹងឧបាស្រ័យនៅតុលាការជាន់ខ្ពស់តាមនីតិវិធីច្បាប់ដែរឬទេ?

១០. តើច្បាប់បានហាមឃាត់ការប្រើប្រាស់ចម្លើយសារភាពដោយបង្ខំ “ជាភស្តុតាង” និងបានធានានូវ
សិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទក្នុងការនៅស្ងៀមមិនឆ្លើយដែរឬទេ?

១១. តើច្បាប់បានហាមឃាត់ចំពោះការជំនុំជម្រះ ឬផ្ដន្ទាទោសជាលើកទីពីរចំពោះបទល្មើស ដែល
តុលាការបានសម្រេចជាស្ថាពរមានទោស ឬគ្មានទោសដែរឬទេ?

១២. តើច្បាប់បានផ្តល់សិទ្ធិទាមទារសំណងឲ្យទាន់ពេលវេលា និងមានប្រសិទ្ធិភាពនៅតុលាការ
ចំពោះការរំលោភបំពានសិទ្ធិមូលដ្ឋានដែរឬទេ?

**គោលការណ៍ស្នូលទី៣ ៖ ដំណើរការច្បាប់ ដែលបានអនុម័ត និងបានអនុវត្តជាផ្លូវការណ៍ អាចរកបាន
ឬត្រឹមត្រូវ ឬមានប្រសិទ្ធផលនិងយកទៅអនុវត្តដោយស្មើភាព**

១. តើកិច្ចប្រជុំនីតិកម្មត្រូវបានជូនដំណឹងក្នុងពេលវេលាសមស្រប និងបើកចំហជាសាធារណៈដែរឬ
ទេ?

២. តើសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងប្រតិចារិក ឬកំណត់ហេតុនៃសម័យប្រជុំនីតិកម្ម ត្រូវបានចែកជូនដល់
សាធារណជនក្នុងពេលវេលាសមស្របដែរឬទេ?

៣. តើសិទ្ធិប្តឹងទៅតុលាការត្រូវបានកម្រិតដាក់លាក់ដោយរបៀបណាក្នុងការមិនឲ្យរើសអើង និងមិន
វិតត្បិតហួសហេតុពេក?

៤. តើសវនាការ និងសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការត្រូវធ្វើជាសាធារណៈ ហើយសេចក្តីសម្រេចត្រូវ
បានចេញដល់គូភាគីដែលមានផលប្រយោជន៍ភ្លាមៗដែរឬទេ?

៥. បុគ្គលគ្រប់រូបមានសិទ្ធិស្នើសុំចំពោះមុខច្បាប់ តើមានសិទ្ធិទទួលបានការការពារពីច្បាប់ស្មើគ្នា
ដោយមិនមានការរើសអើងដែរឬទេ?

៦. តើបុគ្គលគ្រប់រូបអាចស្នើសុំជំនួយពីស្ថាប័នយុត្តិធម៌ដោយស្មើភាព មានប្រសិទ្ធិភាព និងមិនមាន គំនាបយកកម្រៃដោយមិនត្រឹមត្រូវ ឬឧបសគ្គផ្នែករដ្ឋបាលផ្សេងៗដោយបំពានដែរឬទេ?

៧. តើច្បាប់ត្រូវបានអនុវត្តដោយមានប្រសិទ្ធិភាព យុត្តិធម៌ និងស្មើភាពគ្នាដែរឬទេ? តើបុគ្គលដែល ស្វែងរកយុត្តិធម៌ត្រូវបានផ្តល់ជំនួយសមស្របដែរឬទេ?

៨. តើច្បាប់បានផ្តល់សិទ្ធិទាមទារសំណងចំពោះការខូចខាតឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់ មានប្រសិទ្ធិភាពនិង ឆាប់រហ័សដល់ជនរងគ្រោះពីបទល្មើសព្រហ្មទណ្ឌ ឬការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សដែរឬទេ? តើជនរងគ្រោះទទួល បានព័ត៌មានផ្សេងៗពាក់ព័ន្ធនឹងការរំលោភបំពាន និងយន្តការផ្តល់សំណងចំពោះការខូចខាតដែរឬទេ?

៩. តើច្បាប់បានបញ្ញត្តិ និងព្រះរាជអាជ្ញា ចៅក្រម ឬមន្ត្រីយុត្តិធម៌ បានចាត់វិធានការដើម្បីជួយការពារ ដល់សាក្សី និងជនរងគ្រោះ (និងអ្នកតំណាង) ពីការប្រៀតប្រែកម្រិតភាពឯកជនដោយខុសច្បាប់ ព្រមទាំង ធានាសុវត្ថិភាពសាក្សីភ័យខ្លាចជាពិសេសពីការបំភិតបំភ័យ និងការសងសឹក នៅមុនពេលអំឡុងពេល និង ក្រោយពេលដំណើរការជំនុំជម្រះ ឬដំណើរការរដ្ឋបាល ឬដំណើរការផ្សេងៗទៀត ដែលប៉ះពាល់ដល់ ប្រយោជន៍របស់ពួកគេដែរឬទេ?

គោលការណ៍ស្នូលទី៤ ៖ យុត្តិធម៌ត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយស្ថាប័នយុត្តិធម៌និងតុលាការឯករាជ្យ ដោយ មិនលំអៀង និងមានសមត្ថភាព

១. តើព្រះរាជអាជ្ញា ចៅក្រម និងមន្ត្រីតុលាការត្រូវបានតែងតាំង ដំឡើងដំណែង ចាត់ចែងដាក់វិន័យ និងបណ្តេញចេញ ធ្វើឡើងដោយលក្ខណៈឯករាជ្យ និងគណនេយ្យភាពឬទេ?

២. តើព្រះរាជអាជ្ញា ចៅក្រម និងមន្ត្រីតុលាការ ទទួលបានការបណ្តុះបណ្តាលគ្រប់គ្រាន់ធនធាន និង ប្រាក់បៀវត្សរ៍ធនល្មមនឹងទំនួលខុសត្រូវរបស់ខ្លួនដែរឬទេ? តើថវិកាជាតិប៉ុន្មានភាគរយ ដែលបានបែងចែក សម្រាប់ស្ថាប័នតុលាការ និងស្ថាប័នយុត្តិធម៌ចម្បងៗដទៃទៀត?

៣. តើនីតិវិធីតុលាការត្រូវបានធ្វើឡើងដោយមិនលំអៀង និងមិនទទួលឥទ្ធិពលពីមន្ត្រីសាធារណៈ ឬ ក្រុមហ៊ុនឯកជនដែរឬទេ?

៤. តើតុលាការបានផ្តល់មេធាវីដល់ជនជាប់ចោទ សាក្សី និងជនរងគ្រោះ? តើមេធាវីប្រកបដោយ សមត្ថភាពទទួលបានការបណ្តុះបណ្តាលត្រឹមត្រូវ និងមានចំនួនគ្រប់គ្រាន់ដែរឬទេ?

៥. តើនីតិវិធីច្បាប់ និងតុលាការធានានូវការផ្តល់សេវាគ្រប់គ្រាន់ធានាសុវត្ថិភាពដល់ជនជាប់ចោទ ព្រះរាជអាជ្ញា ចៅក្រម និងមន្ត្រីយុត្តិធម៌ មុនពេលអំឡុងពេល និងក្រោយពេលដំណើរការជំនុំជម្រះក្តី ដំណើរ ការរដ្ឋបាល និងដំណើរការដទៃទៀតដែរឬទេ? តើមានការធានាដល់សាធារណជន និងភាគីដែលពាក់ព័ន្ធក្នុង អំឡុងពេលដំណើរការនីតិវិធីដែរឬទេ?

ឧបសម្ព័ន្ធទី ២ - ការពង្រឹងការងារសហគមន៍

	ប្រើប្រាស់	កម្ពុជា	ឥណ្ឌូនេស៊ី	ឡាវ	ម៉ាឡេស៊ី	ភូមា	ហ្វីលីពីន	សិង្ហបុរី	ថៃ	វៀតណាម
ភាគីក្នុងលិខិតុបករណ៍សិទ្ធិមនុស្ស និងច្បាប់មនុស្សធម៌										
អនុសញ្ញាស្តីពីការទប់ស្កាត់ និងការដាក់ទណ្ឌកម្មបទឧក្រិដ្ឋប្រល័យពូជសាសន៍	X	X		X	X	X	X	X		X
អនុសញ្ញាស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងប្រឆាំងពូជសាសន៍		X	X	X			X		X	X
អនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិនយោបាយ និងស៊ីវិល (ICCPR)		X	X	X			X		X	X
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិនយោបាយ និងស៊ីវិល (ICCPR)		X					X			
ពិធីសារជម្រើសទី២ ចំពោះអនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិនយោបាយ និងស៊ីវិល(ICCPR) ក្នុងគោលបំណងលុបចោលនូវទោសប្រហារជីវិត							X			
អនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គម និងវប្បធម៌ (ICESCR)		X	X	X			X		X	X
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គម និងវប្បធម៌ (ICESCR)										
អនុសញ្ញាស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងប្រឆាំងស្ត្រី (CEDAW)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់រើសអើងប្រឆាំងស្ត្រី		X	X				X		X	

សេរីងប្រឆាំងស្ត្រី (CEDAW)										
អនុសញ្ញាស្តីពីការប្រឆាំងនឹងការធ្វើទារុណកម្ម ការប្រព្រឹត្ត មើលងាយ អមនុស្សធម៌ និងអំពើយង់ឃ្នងដទៃទៀត ឬដាក់ ទណ្ឌកម្ម		X	X				X		X	
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាស្តីពីការប្រឆាំងនឹងការធ្វើទារុណ កម្ម ការប្រព្រឹត្តមើលងាយ អមនុស្សធម៌ និងអំពើយង់ឃ្នង ដទៃទៀត ឬដាក់ទណ្ឌកម្ម		X								
អនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ពិធីសារជម្រើសស្តីពីចំពោះអនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ អំពីការពាក់ព័ន្ធកុមារទៅក្នុងសង្គ្រាមប្រដាប់អាវុធ		X	X				X		X	X
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ អំពីការជួញ ដូរកុមារ ពេស្យាចារកុមារ និងអាសគ្រាមលើកុមារ		X	X				X		X	X
លក្ខន្តិកៈទីក្រុងរ៉ូម នៃតុលាការឧក្រិដ្ឋកម្មអន្តរជាតិ		X			X		X			
អនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការការពារសិទ្ធិរបស់ពលករទេសន្តរ ប្រវេសន៍ និងសមាជិកគ្រួសាររបស់គេ		X					X			
អនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិបុគ្គល និងជនពិការ		X		X	X		X		X	
ពិធីសារជម្រើសចំពោះអនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិបុគ្គល និងជនពិការ		X								
អនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការការពារបុគ្គលទាំងអស់ពីការបង្ខំឲ្យចាត់ ខ្លួន			X							
អនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ(I)សម្រាប់ការលើកកម្ពស់ស្ថានភាពស្ត្រី នៃការរងរបួស និងមានជំងឺក្នុងផ្ទៃកងទ័ពនៅសមរម្យ ឆ្នាំ១៩៤៩	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
អនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ(II)សម្រាប់ការលើកកម្ពស់ស្ថានភាពស្ត្រី នៃការរងរបួស និងមានជំងឺនិងសមាជិកនាវាក្នុងផ្ទៃកងទ័ពនៅ សមុទ្រ ឆ្នាំ១៩៤៩	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
អនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ(III)ទាក់ទងនឹងការព្យាបាលអ្នកទោស ក្នុងសង្គ្រាម ឆ្នាំ១៩៤៩	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
អនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ(IV) ទាក់ទងនឹងការការពារ ជនស៊ីវិលក្នុងពេលសង្គ្រាម ឆ្នាំ១៩៤៩	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
១៩៧៧ ពិធីសារបន្ថែមចំពោះអនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ ថ្ងៃទី១២ សីហា ១៩៤៩ ដែលទាក់ទងទៅនឹងការការពារជនរងគ្រោះ ក្នុងជម្លោះប្រដាប់អាវុធអន្តរជាតិ (ពិធីសារទី១)	X	X		X						X
១៩៧៧ ពិធីសារបន្ថែមចំពោះអនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ ថ្ងៃទី១២ សីហា ១៩៤៩ ដែលទាក់ទងទៅនឹងការការពារជនរងគ្រោះក្នុង ជម្លោះប្រដាប់អាវុធអន្តរជាតិ (ពិធីសារទី២)	X	X		X			X			
២០០៥ ពិធីសារបន្ថែមចំពោះអនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវ ថ្ងៃទី១២ សីហា ១៩៤៩ ដែលទាក់ទងទៅនឹងការអនុម័តស្លាកសញ្ញា ផ្សេងបន្ថែម (ពិធីសារទី៣)							X	X		
អនុសញ្ញាអង្គការសហប្រជាជាតិប្រឆាំងនឹងឧក្រិដ្ឋកម្មឆ្លងដែនដោយ គ្រោងទុក		X	X	X	X	X	X	X	X	X
ពិធីសារទប់ស្កាត់ ការគាបសង្កត់ ការដាក់ទណ្ឌកម្មចំពោះការជួញ ដូរធុរកិច្ច ជាពិសេសស្ត្រី និងកុមារ		X	X	X	X	X	X		X	
ពិធីសារស្តីពីការប្រឆាំងនឹងការរត់ពន្ធពលករតាមរយៈជើងគោត ទឹក និងអាកាស		X	X	X		X	X		X	

១៩៥១ អនុសញ្ញាពាក់ព័ន្ធនឹងស្ថានភាពនៃជនកាសន្ទូន និងពិធីសារ១៩៦៧		X					X			
អនុសញ្ញា១៩៥៤ទាក់ទងនឹងស្ថានភាពបុគ្គលមិនមានសញ្ជាតិ ច្បាស់លាស់							X			
អនុសញ្ញា១៩៦១អំពីការកាត់បន្ថយភាពគ្មានសញ្ជាតិច្បាស់លាស់										
អនុសញ្ញា UNESCO ប្រឆាំងនឹងការរើសអើងក្នុងការអប់រំ	X		X				X			X
គោលការណ៍ស្នូលទី ១- រដ្ឋាភិបាល មន្ត្រី និងភ្នាក់ងាររដ្ឋាភិបាលត្រូវទទួលខុសត្រូវចំពោះមុខច្បាប់										
តើរដ្ឋធម្មនុញ្ញធានានូវការបែងចែកអំណាចឬទេ?	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន
តើសិទ្ធិមូលដ្ឋានត្រូវបានការពារ ដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬច្បាប់មូលដ្ឋានដទៃទៀតឬទេ?	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើមានច្បាប់សន្តិសុខផ្ទៃក្នុង ឬអាសន្ន ដែលកម្រិតសិទ្ធិមូលដ្ឋាន និងអនុញ្ញាតឲ្យមានការឃុំខ្លួនដោយគ្មានការកាត់ទោសឬទេ?	មាន	គ្មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
គោលការណ៍ស្នូលទី ២- ច្បាប់ និងនីតិវិធីចាប់ខ្លួន ឃុំខ្លួន ដាក់ទណ្ឌកម្ម អាចរកបានជាសាធារណៈ ដោយស្របច្បាប់ និងមិនលំអៀង										
តើច្បាប់ហាមឃាត់ការធ្វើទណ្ឌកម្ម និងការប្រព្រឹត្តអនុស្សធម៌ និងសាហាវព្រៃផ្សៃក្នុងកន្លែងឃុំឃាំងឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើច្បាប់មានចែងពីការអាចទទួលបានការប្រឹក្សាច្បាប់ឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើច្បាប់ធានាសម្រាប់ជនជាប់ចោទនូវសិទ្ធិទទួលបានព័ត៌មានពីការចោទប្រកាន់ច្បាប់លាស់ប្រឆាំងនឹងគេទាន់ពេលវេលាឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើច្បាប់ទាំងនេះធានាសម្រាប់ជនជាប់ចោទឲ្យមានសិទ្ធិទទួលបានការកាត់ទោស ដោយគ្មានការពន្យារពេលឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	គ្មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន
តើសាធារណជនអាចរកបានដោយងាយនូវច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើច្បាប់នេះពិតជាផ្តល់នូវសិទ្ធិក្នុងការប្តឹងឧទ្ធរណ៍ប្រឆាំងនឹងការចោទប្រកាន់ ឬការកាត់ទោសទៅតុលាការជាន់ខ្ពស់បន្ទាប់យោងតាមច្បាប់ឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
គោលការណ៍ស្នូលទី ៣- ដំណើរការអនុម័តច្បាប់ និងអនុវត្តអាចចូលរួមបាន ត្រឹមត្រូវ ប្រសិទ្ធផល និងអនុវត្តស្មើគ្នា										
តើមានការផ្តល់សេចក្តីជូនដំណឹងទាន់ពេលវេលា និងបើកចំហជាសាធារណៈពីដំណើរការធ្វើច្បាប់ឬទេ?	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើសេចក្តីព្រាងច្បាប់ផ្លូវការ និងសេចក្តីណែនាំ ឬកំណត់ហេតុនៃដំណើរការធ្វើច្បាប់បើកទូលាយ សម្រាប់សាធារណជនទាន់ពេលវេលាឬទេ?	គ្មាន	មាន	គ្មាន	គ្មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន
តើសវនាការតុលាការ និងសេចក្តីសម្រេចជាសាធារណៈ ត្រៀមជាស្រេចសម្រាប់ភាគី ដែលប៉ះពាល់ឬទេ?	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
តើបុគ្គលគ្រប់រូបមានសិទ្ធិស្មើគ្នាចំពោះមុខច្បាប់ ហើយគ្មានការរើសអើងចំពោះការទទួលបានការពារស្មើគ្នានៃច្បាប់ឬទេ?	គ្មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន
គោលការណ៍ស្នូលទី ៤- យុត្តិធម៌គ្រប់គ្រងដោយស្ថាប័នយុត្តិធម៌ និងតុលាការ ដែលឯករាជ្យ មិនលំអៀង និងមានសមត្ថភាព										
តើថវិកាជាតិប៉ុន្មានភាគរយ ដែលបែងចែកសម្រាប់ដំណើរការតុលាការ?	មិនដឹង	០.៤២%	៩.១៥%	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនដឹង
តើការងារតុលាការមានអាណត្តិឬទេ?	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន

តើមាននីតិវិធីច្បាប់ ដែលធានាសិទ្ធិចូលរួម សុវត្ថិភាព និងសន្តិសុខសម្រាប់គ្រប់ភាគី មុនពេល ក្នុងកំលុងពេល និងក្រោយពេលកាត់ក្តីឬទេ?	មាន	មាន	មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន	មាន	គ្មាន	មាន
មានការបណ្តុះបណ្តាលច្បាប់ជាបន្តបន្ទាប់ឬទេ?	មាន	មាន	មាន		មាន	មាន	មាន		មាន	មាន
មានករណីនៅចំពោះមុខគណៈកម្មការសិទ្ធិមនុស្ស ឬ គណៈកម្មការឯករាជ្យដទៃទៀតឬទេ?	មិនអាចកេរបាន	មិនអាចកេរបាន	៥៦៣៧	មិនអាចកេរបាន	៩២៦	មិនអាចកេរបាន	៤៩៩	មិនអាចកេរបាន	៦៩៥	មិនអាចកេរបាន
មានបណ្តឹងប្រឆាំងនឹងនគរបាល តុលាការ ឬស្ថាប័នរដ្ឋប្បវេណី?	មិនដឹង	មិនអាចកេរបាន	៦៣៤៦	គ្មាន	មិនអាចកេរបាន	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនអាចកេរបាន	៥២០៦	មិនអាចកេរបាន
បើមាន មានប៉ុន្មាន ដែលត្រូវបានដោះស្រាយ?	មិនអាចកេរបាន	មិនអាចកេរបាន	២៣៨៣	មិនអាចកេរបាន	មិនមានតួលេខ	មិនដឹង	មិនដឹង	មិនអាចកេរបាន	មិនដឹង	មិនអាចកេរបាន

ⁱI am grateful for the excellent assistance of the HRRC Rule of Law Research Coordinators Mr. Joel Ng, Ms. Sarah Shi and Ms. Lan Shioh Tsai.

ⁱⁱErik G. Jensen, "Justice and the Rule of Law", in Charles T. Call & Vanessa Wyeth, *Building States to Build Peace* (2008), at 123.

ⁱⁱⁱ*Ibid.*

^{iv}See JOSEPH RAZ, *The Rule of Law and its Virtue*, in THE AUTHORITY OF LAW: Essays on Law & Morality, 210, at 214-216 (1983).

^v*Ibid.*, at 212.

^{vi}Gordon Barron, *The World Bank & Rule of Law Reforms* 32 (Dev. Studies Inst. Working Paper No. 05-70, 2005), available at www.lse.ac.uk/collections/DESTIN/pdf/WP70.pdf.

^{vii}*Ibid.*, at 32.

^{viii}Richard A. Posner, *A Constitutional Law from a Pragmatic Perspective*, 55 U. Toronto LJ, 299, at 299 (2005).

^{ix}"Law Society Failed to Defend Legal System: AG", *Straits Times*, 18 November 1995, 1.

^xRais Yatim *Freedom Under Executive Power in Malaysia: A Study of Executive Supremacy*, Kuala Lumpur, Endowment Publications, 1995, at p. 27.

^{xi}Tim Lindsey, "Indonesia: Devaluing Asian Values, Rewriting Rule of Law," in Randall Peerenboom ed., *Asian Discourses of Rule of Law: Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian countries, France and the U.S.*, (London: Routledge, 2004): 286-323, at 295.

^{xii}HANS THOOLEN, *INDONESIA AND THE RULE OF LAW: TWENTY YEARS OF "NEW ORDER" GOVERNMENT* (1987).

^{xiii}Thom Ringer, Development, Reform, and the Rule of Law: Some Prescriptions for a Common Understanding of the 'Rule of Law' and its Place in Development Theory and Practice, [Yale Human Rights and Development Law Journal](http://www.yale.edu/humanrights/journal/vol10no1/2007), Vol. 10, No. 1, 2007, p.196.

^{xiv}Ronald Bruce St John, 2006, *Revolution, Reform and Regionalism in Southeast Asia: Cambodia, Laos and Vietnam*, Oxford: Routledge, p. 100.

^{xv}See MICHAEL NEUMANN, *THE RULE OF LAW: POLITICIZING ETHICS* 3 (2002). See Also CASS R. SUNSTEIN, *DESIGNING DEMOCRACY: WHAT CONSTITUTIONS DO* 7 (2001).

^{xvi}Abhisit Vejjajiva, *The Policy Statement of the Council of Ministers to the National Assembly*, December 29, 2008.

^{xvii}See William C. Whitford, *The Rule of Law*, 2000, WIS. L. Rev, 723 (2000).

^{xviii}Thomas. Carothers, *The Rule of Law Revival*, FOREIGN AFFAIRS, Mar-April 1988, at 95["One cannot get through a foreign policy debate these days without someone proposing the rule of law as a solution to the world's troubles"]. See also Paul Craig, *Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An analytical*

Framework, 1997 PUB.L.467, at 487 (1997) [“the adoption of a fully substantive conception of the rule of law has the consequence of robbing the concept of any function which is independent of the theory of justice which imbues an account of law”.]

^{xxix}Brian Z. Tamanaha, "On The Rule of Law: History, Politics, Theory" Publisher: Cambridge University Press, 2004 at 113.

^{xx}Public participation in legal reform and legal awareness projects has often been poorly conceived and ineffective. See Erik G. Jensen, “*Meaningful Participation or Deliberative Deception: Realities and Dilemmas in Legitimizing Legal and Judicial Reform Projects through Consultative Processes*”, paper presented at World Bank Lawyers Forum, November 4-5, 1999, Washington DC.

^{xxi}Kim Ninh & Roger Henke, “*Commune Councils in Cambodia: A National Survey of Their Functions and Performance, with a Special Focus on Conflict Resolution*”, (Asia Foundation, May 2005), available at <http://asiafoundation.org/pdf/CB-CCSurvey.pdf>

^{xxii}Vitit Muntarbhorn, “Rule of Law and Aspects of Human Rights in Thailand”, Randall Peerenboom (ed.), *Asian Discourses of Rule of Law, Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the US* London, New York, Routledge Curzon, 2004, p. 1.

^{xxiii}Jeremy Waldron, *Rights and Majorities: Rousseau Revisited*, in *Liberal Rights*, 417-18.

^{xxiv}*Ibid* at 114.

^{xxv}Randall Peerenboom, “Varieties of Rule of Law: An Introduction and Provisional Conclusion”, in Randall Peerenboom (ed.), *Asian Discourses of Rule of Law, Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the US* London, New York, Routledge Curzon, 2004, at 45.

^{xxvi}See generally Randall Peerenboom (ed.), *Asian Discourses of Rule of Law, Theories and Implementation of Rule of Law in Twelve Asian Countries, France and the US* London, New York, Routledge Curzon, 2004.

^{xxvii}*Ibid*.

^{xxviii}*Ibid*, at 45.

^{xxix}*Ibid*, at 47.

^{xxx}Secretary-General to the Security Council. *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies*. (United Nations Security Council, 2004, S/2004/616*), 4.

^{xxxi}UN Secretary-General (UNSG), *Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Rule of Law Assistance*, 14 April 2008, at 1.

^{xxxii}*Ibid*, at 1.

^{xxxiii}New York, 11 April 2011 - The Secretary-General's remarks to General Assembly on “The Rule Of Law And Global Challenges” [As delivered] Office of the Spokesperson of the Secretary-General <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=5198>.

^{xxxiv}Erik G. Jensen, “Justice and the Rule of Law”, in Charles T. Call & Vanessa Wyeth, *Building States to Build Peace* (2008) [“The rule of law is bandied about by politicians and development professionals alike as if we have a common conception of the term. We don’t. It is hotly contested. At a minimum, just being aware of the basic elements of the rich definitional debate should improve the practice of strengthening it”].

^{xxxv}General Assembly, 05-48760 Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/60/L.1)] 60/1. 2005 World Summit Outcome 24 October 2005, Sixtieth session, Agenda items 46 and 120.

^{xxxvi}Brian Tamanaha, Brian On the Rule of Law: History, Politics, CUP / 2005 at 111.

^{xxxvii}Thomas. Carothers, *The Rule of Law Revival*, FOREIGN AFFAIRS, Mar-April 1988, at 95.

^{xxxviii}Rodolfo C. Severino, “ASEAN Way and the Rule of Law”, address at the International Law Conference on ASEAN Legal Systems and Regional Integration sponsored by the Asia-Europe Institute and the Faculty of Law, University of Malaya, Kuala Lumpur, 3 September 2001.

^{xxxix}*Id*.

^{xl}2007 Charter of the Association of Southeast Asian Nations signed on 20 November 2007 in Singapore by the Heads of State/Government.

^{xli}*Ibid*.

^{xlii}Rodolfo C. Severino, “The ASEAN Charter: One Year On”, *Opinion Asia*, 3 January 2010, available at <http://opinionasia.com/ASEANCharterOneyearon>

^{xliiii}2009 Cha-am Hua Hin Declaration on the Roadmap for an ASEAN Community (2009-2015) signed on 1 March 2009 in Cha-am by the Heads of State/Government.

^{xliiv}*Ibid*, para 12.

^{xli v}*Ibid*, para 15.

^{xli vi}2009 Terms of Reference of ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights adopted on 20 July 2009 in Phuket, Thailand by the Foreign Ministers, Article 2.1(d).

^{xlvii}Tan Sri Ahmad Fuzi bin Abdul Razak, *Facing Unfair Criticisms, in* The Making of the ASEAN Charter, edited by **Tommy Koh, Rosario Gonzalez-Manalo & Walter Woon, at 21-22.**

^{xlviii}Inspired by the UN definition, similar principles have been affirmed and used in other indices such as the World Justice Project (WJP), which has developed a Rule of Law Index to measure the extent to which countries adhere to the rule of law in practice. The WJP Rule of Law Index is composed of 10 factors and 49 sub-factors, including the four central principles we have selected.

^{xlix}Matthieu Salomon and Vu Doan Ket, 2010, "Achievements and challenges in developing a law-based state in contemporary Vietnam: How to shoe a turtle?" in John Gillespie and Albert H.Y. Chen (eds.) *Legal Reforms in China and Vietnam: A comparison of Asian Communist regimes*, London & New York: Routledge, p. 141.

^lPenelope Nicholson, "Vietnamese Courts: Contemporary Interactions between Party-State and Law," in Stephanie Balme and Mark Sidel, 2007, *Vietnam's New Order: International Perspectives on the State and Reform in Vietnam*, New York: Palgrave Macmillan, p. 179.

^{li}Nguyen Hung Quang, "Lawyers and Prosecutors under Legal Reform in Vietnam: The Problem of Equality" in Stephanie Balme and Mark Sidel, 2007, *Vietnam's New Order: International Perspectives on the State and Reform in Vietnam*, New York: Palgrave Macmillan, p. 168.

^{lii}Revised Penal Code, Article 235.

^{liii}Revised Penal Code, Article 269 and Article 124.

^{liv}According to human rights group Karapatan, during Arroyo's 9-year administration, there were 1,206 victims of extrajudicial execution; 379 victims of frustrated killing; 206 victims of enforced disappearance; 1,099 victims of torture; 2,059 victims of illegal arrest; and 53,893 victims of illegal search and seizure, Karapatan, 2010 Year-End Report on the Human Rights Situation in the Philippines, 1 December 2010, 25.

^{lv}Jam L. Sisante and Sophia Dedace, *GMANews.TV*, "Govt to form new task force on extrajudicial killings", 10 December 2010, <<http://www.gmanews.tv/story/208037/govt-to-form-new-task-force-on-extrajudicial-killings>>, (20 December 2010).

^{lvi}Linda Luz Guerrero, Mahar Mangahas and Marlon Manuel, *Social Weather Stations*, "New SWS Study of the Judiciary and the Legal Profession Sees Some Improvements, But Also Recurring Problems", 25 January 2005, <<http://www.sws.org.ph/pr050125.htm>>, (04 December 2010).

^{lvii}Civil Code of the Philippines, Article 2; and Executive Order 200 (1987).

^{lviii}See Ross Cranston, *How Law Works – The Machinery and Impact of Civil Justice* (Oxford University Press, 2006), p. 36.

^{lix}See AP, Armando Siahaan & Camelia Pasandaran, "Gayus Tambunan Case Symbolic of Indonesia's Woes," *Jakarta Globe*, 18 November 2010, <<http://www.thejakartaglobe.com/home/gayus-tambunan-case-symbolic-of-indonesias-woes/407147>>, accessed 31 January 2011.

^{lx}CJ Chan Sek Keong receives top jurist award", *The Straits Times*: B20, 26 November 2009.

^{lxi}Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers, Dato Param Cumaraswamy, UN Doc. E/CN.4/1996/37 (Commission on Human Rights, 52nd session), para 218 ["The very high number of cases won by the Government or members of the ruling party in either contempt of court proceedings of defamation suits brought against critics of the Government, be they individuals or the media, particularly from a liberal perspective"].